

II. Arantzazuko Txostena (1968)

II, 1. Ze batasun bila gabiltzan/Oinarriak

II. 1. 1. Ezinbestekoa, hil edo bizikoa, dela uste dugu euskara batasun bidean jartzea. Haur eta gazteei euskaraz irakasten baldin bazaie, eta euskaraz irakatsi behar euskara biziko baldin bada, premiazkoa da guztiei batera edo bateratsu irakastea. Nahi eta behar dugun batasun hori, lehen urratsetan behintzat, euskara idatziarena, izkribuzkoarena da. Eta, euskara idatziaren barrutian, irakaste lanean dugu beharrenik batasun hori, irakurlearen atseginerako egiten den literatura «ederrean» baino areago.

II. 1. 2. Berez, noski, hobe litzateke besterik: euskaldun ba-koitzak, alegia, euskalkiak oro ezagutzea, hangoak eta hemengoak, antzinakoak eta oraingoak. Agerian dago, haatik, ezin eska dakiokoela horrelakorik euskalari bati baizik. Honek berak ere aski du gehienetan bereak ez dituen euskalkiak, euskalduna baldin bada, ulertzearekin. Ez da gai izaten beste euskalkiz mintzatzeko, ahoz nahiz izkribuz.

II. Arantzazuko Txostena: Argitzapenak

II, 1. Ze batasun bila gabiltzan/Oinarriak

II. 1. 1. *Euskara biziko bada, hizkuntza idatziaren mailan beziki biziko da Euskara Batu gisa: hona hemen Txostenaren ideia nagusia. Beharrezko den euskarazko irakaskintza, «batera» egin behar da; edo «bateratsu» bederen. Euskal irakaskintza ezin daiteke bestela aurrera eraman (ez irakaskintzarik ere: Europako irakaskintzak oro batuak dira).*

Arantzazuko Txosten honetan euskara idatziaren hauzia ikeru zen (izkribuzko euskararena, beste hitz batez esateko). Ahozko euskararen batasuna ez zen Arantzazuko bileretan aztertu.

Azken ohar bat egiten du Txostenak: euskaraz «batera edo bateratsu» irakasteko, irakaskintza-liburuen batasuna lortu behar dela lehen-lehenik. Helburu horri buruz ari dira Santamaria, Zumalabe eta X.Garmendia jaunak, horretarako Euskaltzaindiak izendaturik; eta laister erabakiko da zortzi urte arteko Hiztegi Batua (22 hitz-lerrokada, hau da, bi mila hitz).

II. 1. 2. *Euskara euskaldunen arteko mintzabide izan dadin, elkar ulertu behar dute euskaldunek. Euskaldun guztiok euskalki guztiez idazteko eta mintzatzeko gauza bagina (bizkaieraz, xubereraz, nafarreraz, eta abar, batera) ez legoke, agian, Euskara Batuen beharrik. Xede hori funsgabe eta ezinezkoa izanik, ordea, eta inon ez ikusia, hizkera bakar bat behar dugu geure herriarentzako. Euskalariek berek, Mitxelenak apalki aitortzen duenez, nekez menderatzen dituzte eskualde guztietako euskalkiak.*

Euskara Baturik gabe, euskara ezin daiteke gure arteko mintzabidea izan; eta mintzabide ez izanik, ez lekiguke bere horretan eragozkarri eta traba baizik; eta urte gutxitan hiltzera kondenturik geldituko litzateke.

II. 1. 3. Inoiz batera bagaitez, bada, huskeriak baino zerbait gehiago galduko du gure hizkuntzak: begi-belarrientzat hain atsegin den aldakortasun ugaria. Halarik ere, euskarak azal nabar hori kaltegarri duenez gero, nahiago dugu euskara bizia edozein axaleko edertasun baino.

II. 1. 4. Ez luke gai honetan inor mindu nahi Euskaltzaindiak, baina ezin daiteke batasunera jo, inor —geurok lehenik garela— mindu gabe. Batasun osorik egiteko, ordea, ez du Euskaltzaindiak ez eskurik ez indarririk, ez berez ez besteren bitartez. Gidari eta bide erakusle agertu nahi luke orain, gauden egoeran, egin daitekeenaren neurrian.

Aurrenik, beraz, euskara idatziaz egin behar da batasuna; eta gero, dudarik ez du honek, euskara mintzatuaz ere beharko da bide bat erabaki (juduek, esate baterako, fonetika-bide bat erabaki zuten bezala). Euskara euskaldunen zerbitzutan jartzeko, eta ez alderantziz, mintzabide den aldetik hartu eta prestatu behar da. Hots, bi mailetan behar da prestatu: idatzian eta gero mintzatuan.

II. 1. 3. Zalantzarik gabe, gaur gaurkoz batez ere, Euskara Batua hotza da, oraindik sustrairik gabea; eta euskalkiak, berriz, mintzatuak diren heinean, kresal eta garo usainez oratuak, biziak, eta askoz ere xarmangarriagoak. Hau ez du euskaldunek ukatzen; eta Arantzazuko Txostenak ere ez.

Euskalki guztiek dute, ordea, bizitasun eta kolore-kutsu hori; ez euskalki honek edo harek bakarrik. Bermeoko euskarak piperra badu ere, ez dute piper txikiagoa Arrasatekoak, Barkoxekoak edo Garraldakoak. Denoi batera ezin atxikirik, ordea, eta oraingoz euskara idatziari gagozkiolarik, guk geuk ere, beste herrik bezala, euskalki bakar bat hautatu behar dugu, gainerakoen eras-kinez eta laguntzaz osatuz eta indartuz.

II. 1. 4. Erdira behar horretan, nahi-ta-nahi-ez urrundu behar dugu gaur arte ahozko tradizinoz heldu zaizkigun euskalkietatik; eta, alderdi honetatik, euskalkion mintzatzaileak mintzeko arriskutan jartzen gara. Ez dago, ordea, inor mindu gabe eta euskalkietatik ezertan urrundu gabe euskara idatziaren batasunera eramantzeko gintzakeen biderik.

Euskaltzaindiak, gainerakoan, inor ezertara behartzeko indarririk ez, eta proposatu egiten du bide bat, idaroki, «gidari eta bide-erakusle agertuz».

Euskararen batasunaren arazoa jakinduri eta giza-jakintza arazo hutsa denez, aztergai tekniko bat da, eta Euskaltzaindiari dagokio bidea proposatzea. Ez, inolaz ere, kirolen, folkloreaken, politikaren edo ekonomiaren mailetan bestelako aginpiderik, os-

II.1.5. Erabakien bidez erdietsi nahi lituzkeen helburuak hauek dira:

- a) Euskalkiak ez daitezen elkarrengandik gehiago urrun eta alden, lehenik;
- b) Ahal daitekeen neurrian, elkargana bil daitezen, gero.

II.1.6. Ez da nor Euskaltzaindia, oraingoz behintzat, oinarritzat zein euskalki hautatuko den erabakitzeko. Badirudi, halarik ere, euskara idatziaren beharretarako egokiagoak direla, besteak beste (eta Bilbao euskaldun ez delarik), erdi aldeko dialektuak bazterretakoak baino. Nolanahi ere, amore eman beharrean aurkituko gara guztiok, zeinek gehiago zeinek gutxiago, horretara heldu nahi badugu.

II.1.7. Azaleko hauzietan lortu behar dugu aurrenik batasuna, mamiari dagoztenetan baino lehenago, errazago delako eta premiazoago gainera. Egia da hizkuntza bat sistema dela, eta sistema horren zatiak edo osagarriak ez direla deus sistemaz kanpora. Aitortu beharrean gara, ordea, mamira bagoaz, euskara ez dela oraingoz sistema bat, diasistema bat baizik, eta diasistema horren itxura batera heldu behar dugula, gero mamia batuko baldin badugu.

II.1.8. Euskaltzaindiari hemen aurkezten zaizkion eskabi-deak honela mugatuko ditugu, errazenetik zailenera:

perik edo eraginik dituzketen euskaldun ez-jakinei. Are gutxiago gure hizkuntzaz mintzatzen ere ez dakiten erdaldunei.

II. 1. 5. Euskalkiei dagokienez, Euskaltzaindiak jokabide hau proposatu du gidaritzat: euskalkiak areago urrundu ez, baina el-kargana hurbiltzea.

II. 1. 6. Errazkiago ulertzen dute euskaldunik gehienek Leitzeko edo Sarako euskara, Eskiulakoa edo Urdulizkoa baino. Eta gisa da horrela gertatzea: euskaldun eremuko muturretan, arkaismo asko gorde da; eta, denbora berean, hiztegia arrotzu eta erdaldundu ere bai. Muturretako euskalkiak, hortaz, zailago zaizkie gaurko euskaldun gehienei (Atenas-ko greziarrek Kretako hizkera nekez uler dezaketen bezala, adibide bat ematekotan).

Bidezkoa da, beraz, erdialdeko euskalkiak oinarritzat hautatzea.

Baina ongi dakigu, eta Euskaltzaindiak daki inork baino hobeki, zuberera eta bizkaiera, esate baterako, arkaismotan aberatsak direlako, argi-iturri aparta izan daitezkeela; eta jatorrizko bideen erakusle bikain gerta askotan. Hau guztia hartzen da gogotan Euskara Batuaren prestaeran.

II. 1. 7. Errazenetatik zailenetara joan beharra dago. Horretan funtsatu ditu Txostenak bere urratsak. Eta horretan funtsatu behar da ere gaur gaurkoz Euskara idatziaren batasunaz arduratzea.

Euskara mintzatuaren fonetiko-bideak gerorako utzi dira.

II. 1. 8. Arantzazuko Txostenaz geroztik, pausu inportante batzuk egin dira; eta liburu honetara bildu ditugu hiztegi-arazo

- a) Idazkera edo ortografia.
- b) Antzinako euskal hitzen formak.
- c) Hitz berrien eraketa eta bestetandik hartuen forma.
- d) Morfologia: izena (izenordea) eta aditza.
- e) Joskera.

Zenbaitetan, ez dago oraingoz deus egiterik, horretarako behar genituzkeen istudioak ez baititu inork egin. Beste zenbaitetan, berriz, euskalkien arteko batasuna egitea gaitz bada ere, batasuna behar genduke euskalki bakoitzaren barrenean behinik behin, eta hori gure esku dago.

II, 2. Ortografiaz

1964-an Baionan egin zen biltzarraren erabakiak hartzen ditut oinarritzat, punturik gehienak astiroago ukituaz.

II. 2. 1. Letra hauek erabili behar genituzke gutxienez: *a, b, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, ñ, o, p, r, s, t, u, x, z*, eta, erdal hitzak eta izenak idazteko behinik behin, *c, qu, v, w*, eta *y*, gainera.

F, noski, ontzat hartzekoa da eta, erdaratikako hitzetan ez ezik (*fede, faltsu*, etc.), baita ere bestelakoetan. Zuzenago dirudi, hain zuzen, *afari, alfer, Nafarroa* idazteak beste edozein idazkerak baino.

II. 2. 2. Euskaraz maiz erabili behar diren digramak (bi letra berdin nahiz ezberdinen elkarteak hots bakarra edo adieraz-

ez direnak (Aditz Batua, Idaztarauak).

II, 2. Ortografiaz

Baionako Bilkuraz geroztik bederatzi urte igaro dira (1964-1973); eta orduko proposamenduak erdi ahaztuta dagoenez gero, eraskin gisa eman ditugu liburu honen atzekaldean (ikus V.2 Eraskina) ortografiari buruz onartu zena.

II. 2. 1. 'F' onartua da, beraz; eta bereziki aipatzen dugu hau, bolada batez bederen euskarak berezko 'F' jatorrik ez duela esan ohi baitu zenbaitek.

Gaur Hegoaldeko eskualderik gehienetan galdurik ere (ez denetan halere; eta are gutxiago 'H'aren ondorio diren fenomeno batzuk) hor dugu, Arantzazuko Txostenean, 'H' famatua. Literaturaren, leku-izen zaharren eta euskalkien zientzi-ikerketak hizki horren hedadura eta funtsa argituak ditu. Eta Euskara Batuari buruz, era berean, beraren beharra behin eta berriz frogatūrik gelditu da. (Ikus, esate baterako, Villasante-ren Hacia la lengua literaria común, VIII. kapitulua).

II. 2. 2. Bokaleen arteko 'R' gogorra 'rr' idatziko da aurrera-koan (nahiz batzuen 'r' idazkera ez bereziki arbuatua izan): arra-

teko) hauek dira: *rr*, zenbaitek *ř* idazten duen *r* gogorra adierazteko; *dd* (*y* horretarako gordetzen ez badugu, bestetarik kendu dugunez gero), *tt* eta *ll*, *ñ* bezala, hots «bustiak», aho sapaikoak adierazteko, premiarik denean; *ts*, *tx* eta *tz*, aspaldidanik bezala, *s*, *x*, eta *z*-ren kide gogorren ezaugarri.

II. 2. 3. Ahoz eta izkribuz darabilgun hizkuntza bizi baten idazkera ezin izan daiteke hots eta letren arteko bana banako egokitasunaren gainean eraikia: linguistika lanetan usatu ohi diren transkripzioak, fonetikoak nahiz fonologikoak, gehienez ere, hel daitezke horretaraino. Ez da ere komeni, ordea, besteak beste, aho hizkuntza batera eta irakurgaietakoa bestera ibiltzerik. Fonetikaz eta fonologiaz gainera, bestalde, morfonologia edo delakoa kontuan hartu ohi da: alemanez *Tod*, *Todes* idazten da eta rusoz *rog*, *roga* nahiz bi *d* eta bi *g* horiek, hitzarte eta azkeneoak, ezberdin ebaki.

II. 2. 4. Kontuan eduki behar da, batipat, neutralizazio delakoa: bi fonema berezi, alegia, ez direla noiz eta nonnahi berezi eta bereizgarri. Gaztelaniaz esaterako, *r* eta *r* hitz barrengo silaba hastean dira bereizgarri, eta bokalaren ondoren xoil xoilik, eta ez bestetan (*rosa*, *arte*, *honra*, *pagar*, etc.)

Euskaraz sarri ikusten da horrelakorik:

II. 2. 4. a. Sudur hotsetan, silaba bukaeran, hitz barruan nahiz azkenean. Aski da, beraz, letra bakar bat erabiltzea, *n*, ohi-turari segituaz: *ganbara*, *andana*, *antxu*, *zango*, eta abar.

no, gorri, harrapatu, urruti...

Gainerakoak, kontsonanteen ondokoak eta hitz-amaierakoak, 'r' bakarraz idatziko dira beti: argi, ederki, lur, sator, ur, gogor.

'T' bustia 'tt' idatziko da (ttoro); 'L' bustia 'll' (llabur); eta 'N' bustia 'ñ' (ñirñirkari).

Bustidura horiek, halere, 'i' baten orduan gertatzen direnean (baïña, pittar, hillabete), 'N', 'T' eta 'L' bakarraz idatziko dira, baina aurretik 'i' ahaztu gabe. (Ikus honi buruz II. 2. 8. puntua).

Zuberoako 'S' soinuduna (paradisu, gisa, esne) idazteko, ez du Arantzazuko Txostenak idazkera berezirik batere eskaini, galdua duten euskalkiak eredutzat hartuz. Honela jokatuz errazpi-dea hartu du Arantzazuko Txostenak. Eta hau ez puntu honetan bakarrik, bestalde.

II. 2. 4. a. Gangara eta trenpu hitzetan, batetik; eta zango

II. 2. 4. b. Orobat *r* (*argi*, *erdi*, *prestu* eta Errongarin izan ezik, *ur*, *hur*, eta abar). Hemen, *r* soila erabili izan da hitz barnean. Azkenean, ordea, delako morfonologiak bereizkuntza eskatuko luke: *paper-a*, *zer-a* baina *ederr-a*, *izarr-a*, direnez gero, *edef*, *izaf* idaztea. *R* samurrearekin bukatzen diren hitzak urri ditugularik, ordea, gehienak bestelakoak baitira, merkeago dirudi, eta begientzat atseginago, *r* bakarra erabiltzea horietan ere. Ez nuke deus aldatuko orain arte bestela egin izan balitz, baina ia erabat *hamarrak* eta *hamar* idatzi denez gero, gauzak dauden daudenean uzteari hobe deritzat.

eta ondo hitzetan bestetik, bi soinu dagozkio 'N' hizkiari. Denok, ordea, erraztu beharrez eta tradizioari jarraikiz, 'N' idatziko dira beti: enparantza, enbata, hanpatu.

II. 2. 4. b. Kontsonanteen ondoko 'R' guztiak, xamurrak eta gogorrak, 'r' bakarraz idatziko dira (ikus II. 2. 2.).

Bi bokaleren artean, berriz, soinuaren arabera idatziko dira: gogorra, ederra, zakurra, xamurra; baina zura, nora, gara, eta arantza.

Hitz amaieran, bukatzeko, beti 'r' bakar batez: zur, lur, gor, makur, zer. Zergatik, errazpide hau? Euskarazko hitzak, 'R'-az bukatzen denean, ia beti 'R' hori bikoiztu egiten duelako:

kalpar	kalparra
aker	akerra
kirkir	kirkirra
listor	listorra
zakur	zakurra
makur	makurra

Hitz bakan batzuek, ordea, ez dute bikoizketa-lege hori segitzen:

(h)ur (=agua, eau)	(h)ura
(h)or (=perro, chien)	(h)ora
paper (=papel, papier)	papera
plater (=plato, assiette)	platera
zur (=madera, bois)	zura
zer (=qué, quoi)	zeri, zeren,... ezer...
nor (=quién, qui)	nori, noren,... inor...

Horretan funtsatu da idatz-araua: 'R'-z amaitzen diren hitz guztiak, berezkuentzarik gabe, 'r' bakar batez idaztea: zakur, makur, lur, kalpar, listor, gogor, lehor, kapar, opor, eta abar. Ohar bat (r/rr) berezketari buruz:

eta ondo hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da.

II.2.4.c. P/b, t/d eta k/g-ren arteko bereizkuntza ere deuseztatu ohi da zenbait hotsen ondoren, batez ere (t)s, (t)x eta (t)z-ren atzean: (hitzak) hizpidea (ekarri), harizt(o)i, lokarri, etc.

Ez dago hemen, ene ustez, lege gogorrik ezartzerik, bereizgarri, ikusgarri, eta antzekoak arras hedatuak baitaude. Guztiarekin ere,

Hitz onenak hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da.

hitzak	hizpidea
ekarri	harizt(o)i
lokarri	...
...	...
...	...
...	...
...	...

Hala ere, hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da. Hala ere, hitzetan hasten da.

hitzak	hizpidea
ekarri	harizt(o)i
lokarri	...
...	...
...	...
...	...
...	...

II.2.4.c. P/b, t/d eta k/g-ren arteko bereizkuntza ere deuseztatu ohi da zenbait hotsen ondoren, batez ere (t)s, (t)x eta (t)z-ren atzean: (hitzak) hizpidea (ekarri), harizt(o)i, lokarri, etc. Ez dago hemen, ene ustez, lege gogorrik ezartzerik, bereizgarri, ikusgarri, eta antzekoak arras hedatuak baitaude. Guztiarekin ere,

Hegoaldeko euskaldunek ez dute berezketa honetan zailtasunik batera somatzen: *gori/gorri* bikotea, esate baterako, erraz berezten dute bizkaitarrek eta gipuzkoarrek.

Iparraldeko euskaldunek, berriz («H» kontuan gonbarazio batera oso iaioak), frantses esakeraren eraginez gehienez (eta lehenagoko fenomenoengatik ere bai Zuberoan) gero eta maizago nahasten dituzte «r» eta «rr» idazkerak. Hauen laguntzan, beraz, on izango da ondoko hitz-lerrokada hau ematea:

<i>Bare</i> (tranquilo, calme)	/ <i>Barre</i> (irri)
<i>Lera</i> (trineo, traîneau)	/ <i>Lerra</i> (tu) (resbalar, glisser)
<i>Sari</i> (premio, prix)	/ <i>Sarri</i> (berehala)
<i>Zori</i>	/ <i>Zorri</i> (piojo, poux)
<i>Hura</i> (aquél, celui-là)	/ <i>Urra</i> (tu) (desgarrar, déchirer)
<i>Era</i> (modo, façon)	/ <i>Herra</i> (gorroto)
<i>Hari</i> (hilo, fil)	/ <i>Harri</i> (piedra, pierre)
<i>Haitz</i> (roca, roc)	/ <i>Haritz</i> (roble, chêne)
<i>Ere</i> (también, aussi)	/ <i>Erre</i> (quemar, brûler)
<i>Zoro</i> (ero)	/ <i>Zorro</i> (vaino, gaine)
<i>Oro</i> (guzti)	/ <i>Orroa</i> (fragor, bruit)
<i>Eri</i> (gaiso)	/ <i>Herri</i> (pueblo, peuple)
<i>Hiri</i> (ciudad, ville)	/ <i>Irri</i> (risa, rire)
<i>Ura</i> (el agua, l'eau)	/ <i>Urra</i> (la avellana, la noisette)
<i>Arantza</i> (espina, épine)	/ <i>Arrantza</i> (pesca, pêche)
<i>Haro</i> (giro)	/ <i>Harro</i> (orgullosa, orgueilleux)
<i>Ero</i> (zoro)	/ <i>Erro</i> (sustrai)
<i>Ereïn</i> (sembrar, semer)	/ <i>Errain</i> (nuera, bru)
<i>Eran</i> (hil)	/ <i>Erran</i> (esan)
<i>Eratu</i> (antolatu)	/ <i>Herratu</i> (galdurik, ibili)
<i>Ezari</i> (piskanaka)	/ <i>Ezari</i> (ipini)
<i>Gora</i> (arriba, en haut)	/ <i>Gorra</i> (el sordo, le sourd)
<i>Gori</i> (oso beroa)	/ <i>Gorri</i> (kolorea)

II. 2. 4. c. 'S', 'X' eta 'Z'-ren ondoren datozen 'B', 'D' eta 'G' soinuak, gogortzeko joera ezaguna dute euskaraz (alegia, 'bodega' soinu-multzoa, 'petaka' bihurtzen da):

<i>hitz</i> + <i>bide</i>	= <i>hizpide</i>
<i>haitz</i> + <i>buru</i>	= <i>haizpuru</i>

esan daiteke, kontseilu moduan, hobe litzatekeela, dudakoetan, erregela hori kontuan edukitzea; *Aizkorri* Gipuzkoan esate baterako, hobeki dagoela *Aitzgorri* baino. Ez dugula, hots, etimologiarren zaintzaile izan behar horrelakoetan, baizik eta mendeen joanak errotu dituen hots legeen aldeko.

II. 2. 4. d. Xixtu hotsekin, sibilanteekin, ere bada horrelakorik, *Aizkorri/Aitzgorri*-k erakutsi digun modura. Lehenik, egungo egunean, euskalkirik gehienek, guztiek behar bada, ez dute *tz/z* eta antzekorik bereizten silaba bukaeran, silaba hori hitzaren azkenazena ez baldin bada (*apaiz/apez*, baina *arrats*, *zorrotz* eta abar maizago): horietan, *z*, *s*, *x* soilki idaztea hobe, betiko modura (*hotz*, baina *hoztu*, *huts*, baina *hustu* eta abar). Silaba aitzinean, berriz, *n*, *l*, *r*-ren ondoren, *ts*, *tx*, *tz* ebaki ohi da gehienik orain (*entzun*, *altzo*, *altxatu*, *hartz*, *saltsa*, *suntsitu*); *r*-ren ondoren, halarik ere, ez dut uste erregela hori zorrozki betetzen denik guztietan.

II. 2. 4. e. Sibilanteei gagozkiela oraindik, bada bereizkuntza nabarmen bat euskalkien artean. Guztiek, nik uste (zenbait hitz bitxi eta bere gisako ken badaitez), *z* eta *s* erabiltzen ditugu soilki hitz hastean. Guk, ordea, *tx* nahiz *x* erabil dezakegu, hitzaren indarrari dagokionez (*tximist*, *txori*, baina *xamur*, *xuxen*); beste zenbaitek, berriz, *x* bakarrik. Norbaitek besterengana ma-

hotz + bera	=	hozpera
haitz + gorri	=	Haizkorri
lats + bihur	=	Laspi(h)ur
amets + gaitz	=	ameskaitz

Etimologiari ez baina fonetikari atxikitzeko eskatzen digu Arantzazuko Txostenak (Aizkorri hobeto Aitzgorri teorikoa baino). Baina -garri atzizkiak, eta bestez, gertatzen diren zalantzak ikusita, fonetika-lege hori hertsikiegi ez hartzeko ere gomendatzen digu: 'ikusgarri' onartu behar da, esate baterako; eta 'pozgarri', eta abar, teoriako 'ikuskarri', 'pozkarri', eta abarren orde.

II. 2. 4. d. *Bide horretatik, beraz, hau dugu:*

$$N + S = NTS; \quad N + X = NTX; \quad N + Z = NTZ$$

$$L + S = LTS; \quad L + X = LTX; \quad L + Z = LTZ$$

Adibidez:

entzun (ez 'enzun')
ahantzi, ontzi, antzara;
altzo, haltz, holtz, arraultza;
altxa, untxi;
saltsa, suntsitu.

'R'-ren ondoren Txostenak ez du aholku zindorik ematen; baina Arantzazuko Hiztegi Batuan bertan hauek irakur daitezke: hartz, artzain, ortzegun, gartzela, ertz, hertze...

Badirudi, beraz, funtsean lege berbera onartzen dela:

$$R + S = RTS; \quad R + X = RTX; \quad \text{eta } R + Z = RTZ.$$

II. 2. 4. e. *Hitz-haseran 'S' eta 'Z' erabiltzen dira; behin ere er, ordea, 'TS' eta 'TZ':*

zakur, ez 'tzakur'
zorne, ez 'tzorne'
zoko, ez 'tzoko'

kurtu behar balu, zuzenago litzateke agian guk besteri amor ematea.

ameto + gaitz = ametoaitz
 eta + bitur = etaaitz
 itala + gaitz = italaaitz

Etimologiari ez baino lehentxean, etimologian ez dagoen hitzak ere sartzen dira. Adibidez, "gaitz" hitza, "gaitz" hitza baino lehentxean sartzen da. "Gaitz" hitza, "gaitz" hitza baino lehentxean sartzen da. "Gaitz" hitza, "gaitz" hitza baino lehentxean sartzen da.

II 2.4.4. Bide horietan, beraz, hau da:

$$\begin{aligned}
 I + 2 &= IIS; I + X = IIX; I + Z = IIZ \\
 N + 2 &= NIS; N + X = NIX; N + Z = NIZ
 \end{aligned}$$

adibidez:

ameto (ez ameto)
 ametoaitz
 eta (ez eta)
 etaaitz
 itala (ez itala)
 italaaitz

Hauetako bakoitza, hitza berriz eratu da. Adibidez, "ametoaitz" hitza, "ameto" hitza baino lehentxean sartzen da. "etaaitz" hitza, "eta" hitza baino lehentxean sartzen da. "italaaitz" hitza, "itala" hitza baino lehentxean sartzen da.

Adibidez, "ametoaitz" hitza, "ameto" hitza baino lehentxean sartzen da.

$$R + 2 = RIS; R + X = RIX; R + Z = RIZ$$

II 2.4.5. Hitzen "S" eta "Z" erabilien hitz berriz eratu da. Beraz, "S" eta "Z" erabilien hitz berriz eratu da.

ezker (ez ezker)
 ezkeraitz
 ezker (ez ezker)
 ezkeraitz

samur, ez 'tsamur'
 soro, ez 'tsoro'
 sartu, ez 'tsartu'

Hitza 'X'-ez hasten delarik, berriz, Hegoaldeko euskaldunok 'TX' erabiltzen dugu askotan, baina lpartarrek (eta muturretako euskalkiek) beste sibilanteez bezala jokatzeari eutsi diote: ximist, xori, eta abar, 'X' soilaz. Horretatik Txostenean irakurtzen den iritzia: «norbaitek besterengana makurtu behar balu, zuzenago litzateke, agian guk besteri amor ematea».

Hobeki idatzirik dagoz, beraz, lehenengo lerroan agertzen diren idazkerak, bigarrenekoak baino:

xertatu	hobe	(txertatu)	baino
ximist		(tximist)	
xirla		(txirla)	
xistu		(txistu)	

(Arantzazuko Hiztegi Batuak horrelako 28 hitz dakazki)

Villasantek eskema argitsu bat eman du erregela honi buruz (ikus haren Hacia la Lengua Literaria Común, 57)

hitz-haseran	hitz-erdian	hitz-amaieran
s-	$\begin{bmatrix} -s- \\ -ts- \end{bmatrix}$	-ts
z-	$\begin{bmatrix} -z- \\ -tz- \end{bmatrix}$	-tz
x-	$\begin{bmatrix} -x- \\ -tx- \end{bmatrix}$	-tx

Hitzen osaketan, berriz, «-s», «-x» eta «-z» dira erroa; eta ez teoriatzko (sasi-teoria txarrezko, hobe) «-ts», «-tx» eta «-tz» osoak:

apez	apeztu
poz	poztu

1970. 02. 15
 1970. 02. 15
 1970. 02. 15

Hitzaren erabilera eta bereizgarritasunaren inguruko azterketak.
 Hitzaren erabilera eta bereizgarritasunaren inguruko azterketak.

II. 2. 5. Z/s (tz/ts) bereizten ez dakitenek besterengandik ikasi behar dute, idazteko behintzat, bereizkuntza zuzena. Hauzi hau larrienik Bizkaian eta Bizkai inguruan gertatzen da, han baik erabiltzen ez diren hitz eta formekin. Kasu horietan, Bizkaian bertan bilatu behar da egia, hau da, hots horiek ederki bereizten zituzten bizkaitar idazle zaharretan: *deutsat*, *deust*, *deutsut*, *beraz*, baina *deustazu*, *zoru*, etc.)

erabilteko hitzak (erabilteko hitzak)
 erabilteko hitzak (erabilteko hitzak)
 erabilteko hitzak (erabilteko hitzak)

Hitzaren erabilera eta bereizgarritasunaren inguruko azterketak.
 Hitzaren erabilera eta bereizgarritasunaren inguruko azterketak.

hitzaren erabilera	hitzaren erabilera	hitzaren erabilera
1	2	3
4	5	6
7	8	9
10	11	12
13	14	15

Hitzaren erabilera eta bereizgarritasunaren inguruko azterketak.
 Hitzaren erabilera eta bereizgarritasunaren inguruko azterketak.

Hitzaren erabilera eta bereizgarritasunaren inguruko azterketak.
 Hitzaren erabilera eta bereizgarritasunaren inguruko azterketak.

<i>mingots</i>	<i>mingostu</i>
<i>hotz</i>	<i>hoztu</i>
<i>latz</i>	<i>lazu</i>
<i>kirats</i>	<i>kirastu</i>
<i>garratz</i>	<i>garrastu</i>

II.2.5. *Bistan da: berezketa hau gorde duten euskalkiak hartu behar dira gidari (beste kasuetan bezala), eta ez galduta dutenak. 'S/Z' berezketa euskalkirik gehienetan eta literaturan errespetatua izan denez gero, atxiki egin behar zaio.*

Hona hemen, gehienak Arantzazuko Hiztegitik beretik harturik, 'S/Z' berezketa garrantzitsua den hitz-bikote batzuk:

Hasi (<i>empezado, commencé</i>)	/	Hazi (<i>crecido, développé</i>)
Asti (<i>denboraz ari</i>)	/	Azti (<i>sorginez ari</i>)
Hesi (<i>inguruan</i>)	/	Hezi (<i>eskolatu</i>)
Esker (<i>eskerrik asko</i>)	/	Ezker (<i>eta eskuin</i>)
Espal (<i>sorta</i>)	/	Ezpal (<i>zur</i>)
Ikusi (<i>begiez</i>)	/	Ikuzi (<i>garbitu</i>)
Sagar (<i>fruitua</i>)	/	Zahar (<i>eta gazte</i>)
Sai (<i>putre</i>)	/	Zai (<i>beha, haiduru</i>)
Saindu (<i>ala gaiztagin</i>)	/	Zaindu (<i>kontuz artatu</i>)
Sei (<i>hiru + hiru</i>)	/	Zeia (<i>azoka</i>)
Seta (<i>tema</i>)	/	Zeta (<i>orban, tatxa</i>)
Soro (<i>landa</i>)	/	Zoro (<i>ero</i>)
Soro (<i>landa</i>)	/	Zoru (<i>eta sapai</i>)
Su (<i>eta gar</i>)	/	Zu (<i>ala ni</i>)
Sail (<i>multzo</i>)	/	Zail (<i>erraza ez dena</i>)
Sudur (<i>aurpegian</i>)	/	Zuhur (<i>Salomon omen</i>)

Baita 'TS/TZ' bereztea beharrezko den multzo hau:

Amets (<i>gauean egin ohi</i>)	/	Ametz (<i>landare</i>)
Hats (<i>arnasa</i>)	/	Hatz (<i>hankan</i>)
Atso (<i>eta agure</i>)	/	Atzo (<i>ayer, hier</i>)
Etsi (<i>amore eman</i>)	/	Etzi (<i>bihar igarota</i>)

II.2.5. Bisten de bereizita hau gorde duten emakiztat
 hartu behar dira gaur (beste kasuetan bertan) eta ez galdu
 dutenak. 212 bereizita emakiztat gogoratzen dira itxarpen
 errespetatuz lan horretan parte hartu behar dira.

II.2.6. H-rekiko hauzian ere, oraingo joerari segituaz, Baio-
 nako erabakiak har daitezke oinarriztat. Bide horretan barrena
 abiatuz gero, honela ikusten ditut nik mailak, premiazkoenatarik
 hasirik:

1	2000 (2000z art.)	1	2000 (2000z art.)
2	1500 (1500z art.)	2	1500 (1500z art.)
3	1000 (1000z art.)	3	1000 (1000z art.)
4	500 (500z art.)	4	500 (500z art.)
5	250 (250z art.)	5	250 (250z art.)
6	100 (100z art.)	6	100 (100z art.)
7	50 (50z art.)	7	50 (50z art.)
8	25 (25z art.)	8	25 (25z art.)
9	10 (10z art.)	9	10 (10z art.)
10	5 (5z art.)	10	5 (5z art.)
11	2 (2z art.)	11	2 (2z art.)
12	1 (1z art.)	12	1 (1z art.)
13	0,5 (0,5z art.)	13	0,5 (0,5z art.)
14	0,2 (0,2z art.)	14	0,2 (0,2z art.)
15	0,1 (0,1z art.)	15	0,1 (0,1z art.)
16	0,05 (0,05z art.)	16	0,05 (0,05z art.)
17	0,02 (0,02z art.)	17	0,02 (0,02z art.)
18	0,01 (0,01z art.)	18	0,01 (0,01z art.)
19	0,005 (0,005z art.)	19	0,005 (0,005z art.)
20	0,002 (0,002z art.)	20	0,002 (0,002z art.)
21	0,001 (0,001z art.)	21	0,001 (0,001z art.)
22	0,0005 (0,0005z art.)	22	0,0005 (0,0005z art.)
23	0,0002 (0,0002z art.)	23	0,0002 (0,0002z art.)
24	0,0001 (0,0001z art.)	24	0,0001 (0,0001z art.)
25	0,00005 (0,00005z art.)	25	0,00005 (0,00005z art.)
26	0,00002 (0,00002z art.)	26	0,00002 (0,00002z art.)
27	0,00001 (0,00001z art.)	27	0,00001 (0,00001z art.)
28	0,000005 (0,000005z art.)	28	0,000005 (0,000005z art.)
29	0,000002 (0,000002z art.)	29	0,000002 (0,000002z art.)
30	0,000001 (0,000001z art.)	30	0,000001 (0,000001z art.)

Hits (<i>triste, ilun</i>)	/	Hitz (<i>berba</i>)
Latsa (<i>erreka</i>)	/	Latz (<i>leuna ez dena</i>)
Hots (<i>soinu</i>)	/	Hotz (<i>beroa ez dena</i>)

Eta, besteak beste, hona hemen askotan gaizki idatzi ohi diren hitz batzuk:

(S)	<i>garesti, simaur</i>
(TS)	<i>kokots, itsu, itsaso, itsusi</i>
(Z)	<i>buztin, ezkaratz, gaizto</i>
(TX)	<i>itxura</i>

II. 2. 6. Erdibidea bilatu nahiz, hauxe izan zen Baiona-ko proposamendu nagusia:

- 'H' soila dagoen kasuetan, 'H' hori idaztea: *hau, hura, han, hats, ohar, bahe, zuhur, mihi.*
- Kontsonante ondoko 'H' guztiak kentzea:

ph	/	<i>ophor</i>	<i>opor</i>
		<i>aphez</i>	<i>apez</i>
		<i>apho</i>	<i>apo</i>
th	/	<i>urthe</i>	<i>urte</i>
		<i>othe</i>	<i>ote</i>
		<i>gothor</i>	<i>gotor</i>
kh	/	<i>khar</i>	<i>kar</i>
		<i>ikhara</i>	<i>ikara</i>
		<i>bekhatu</i>	<i>bekatu</i>
lh	/	<i>alhaba</i>	<i>alaba</i>
		<i>alhatu</i>	<i>alatu</i>
		<i>olha</i>	<i>ola</i>
nh	/	<i>senhar</i>	<i>senar</i>
		<i>lanho</i>	<i>lano</i>
		<i>unhatu</i>	<i>unatu</i>

II. 2. 6. a. Letra hori bi vokal berdinen artean erabiltzea du-
 gu beharrenik, urrutiegi gelditzen baitira bestela bata bestearen-
 gandik *ahari* (*adari* eta *abar*) eta *ari*, *mahai(n)* eta *mai*, *zuhur*
 (*zugur*) eta *zur*, etc. Bi vokal berdinen artean, noski, *behar de-
 nean* eta *behar denean bakarrik*. Beraz, adibidez, *h gabe semeei,
 gazteen*, etc.

II. 2. 6. b. Bi vokalen artean, zeinnahi direla, gero: *aho*, *ahur*
 (eskukoa), *behar*, *behor*, *bahe*, *bahi*, *gehiago*, *lehiatu*, *lehoi(n)*,
ohe, etc. Behar denean, noski, hemen ere, eta bear den lekuetan:
nahiz 'arren ba...ere', baina *naiz* 'sum', *ahur* baina *haur* 'ume' eta

rh / arhan aran
 orhe ore
 erhi eri

Gure Hizkuntza eta batasunerako urratsak ongi ezagutzen ez dituzten batzuek diotenaren aurka, hortaz, Baionako proposamenduaren arabera (eta Arantzazukoaren arabera lau urte beranduago) kontsonante ondoko 'H' guztiak erauztea erabakiaz, 'H'-rik gehienak kendu direla aitortu behar da egiaren ohoretan.

Eta hau eginez, Zuberoako 'S' soinudunaren kasuan bezala, erraztasunaren fagoretan euskalkirik kaskartuenak eta erdaldundenak hartu direla gidari eta eredu. Gauza bera sudur-hotsez.

Fonetikaren mailan, bestalde, kh/k/g egitura hirukunetik k/g bikunera pasatzean, euskal egituratik erdal egiturara pasa gara (frantses eta gaztelerazko egituretara zehazki mintzatzeko).

Ez da segur, hortaz, erraztu-behar eta nahi horretan urrunegi ez garela joan. Geroak erranen.

II. 2. 6. a. Hona hemen Arantzazuko Hiztegi Batuan aurki daitezkeen bikoitzak:

- aha- / ahaide, ahal, ahalke, ahantzi, ahardi, ahari, aharrausi, ahate, ahaztu, lahar, mahain, mahats, nahasi, sahats, zahagi, zahar (16 hitz)
- ehe- / behe, behere, lehen, leher, mehe, zehe (xehe) (7)
- ihi- / ihi, ihintz, hizi, mihi, mihise, zih (6)
- oho- / ohol, ohore (2)
- uhu- / zuhur (1)

Guztira: 32 hitz.

II. 2. 6. b. Hona hemen Arantzazuko Hiztegi Batuan aurki daitezkeenak:

- ahe- / bahe (1)
- ahi- / ahi, ahitu, ahizpa, bahi, nahi, nahiz, zahi (7)

abar. Horrek, gutxienez, erakutsiko digu, nahiz *h* zenbaitek irakurriko ez duten, zenbat silaba behar dituen izan euskal hitzak.

II. 2. 6. c. Batasunera bagoaz, ez dezagun sekula erabil vokal artean *g* eta antzekorik (*r*, *d*, etc.) horrelakoetan: *ehun* '100', ez *egun*, eta, *leihor* (*beihar*, etc.) ipintzen ez badugu ere, *lehor* bederen, behinere ez, ordea, *legor*. Eta are gutxiago *legun* *h*-dun euskalkietako *leun*-en ordez.

II. 2. 6. d. Hitz hastean, hirugarrenik: *hats*, *hede*, *hitz*, *hots*, *hotz*, *huts* eta *abar*. Premiazkoa dugu, horretarako, hiztegi ortografiko labur bat, dudako hitzen idazkerarekin. Eta *h* hori ez dedila *abc*-ordenan kontuan har; bestela gure aldekoek ez bailukete jakingo hitzak non bila.

- aho- / aho, ahotz (2)
- ahu- / ahuntz, ahul, ahur, mahuka, xahu (5)
- eha- / behar, beharri, behatz, behaztopa, behazun, eha-, se-
haska, zehar, zehatu (9)
- ehi- / behi, behin, behintzat, lehiatu, sehi (5)
- eho- / eho, ehortzi, lehoin, lehor (4)
- ehu- / ehun (1)
- iha- / bihar, biharamun, giharra, ihar, ihardun, iharrausi, ihau-
rri, ihaute, zihatu (9)
- ihe- / ihes (1)
- iho- / bihotz, liho (2)
- ihu- / bihur, bihurri, mihura (3)
- oha- / bohatu, dohain, ohar (3)
- ohe- / ohe (1)
- ohi- / lohí, ohí, ohitura, zohi (4)
- ohu- /
- uha- / suhar, uhal, zuhar, zuhaitz (4)
- uhe- /
- uhi- / suhi, uhin (2)
- uho- / uholde (1)

Guztira, beraz: 55 hitz.

II. 2. 6. d. Arantzazuko Hiztegi Batuan.

- ha- / haatik, habaila, habe, habia, haga, hagin, hagoan, hain,
haitz, (h)aitzur, (h)aize, (h)aizkora, hala, halaber, haltz,
hamar, (h)amu, han, handi, (h)anitz, hanka, har,
(h)aragi, haran, (h)arbi, harea, hari, harik eta, haril,
haritz, harma, (h)aro, (h)arotz, harpoin, harramazka,
harrapatu, harri, harro, hartu, hartz, haserre, hasi,

II. 2. 6. e. *H*-rik ez da idatziko itxitura osoa duten kontsonanteen ondoan (*aphez*, *arthe*, *ekharri*, etc.). Baionan erabaki zenez, ezta ere bestelako kontsonanteen atzean: *erho*, *belhar*, *unhatu* eta horien gisakoetan.

II. 2. 6. f. Ezta ere, berdintsu dena, diptongo ondoan, *aien*, *auen*, *oian*, *bada*, ez *aihen*, *auhen*, *oihan*. Izenen deklinabidean ere horrela jokatzearabaki baitzuten Baionan: *edozein gaietan*, esate baterako, *edozein ibarr-e-tan* bezala, ez *edozein mendi-tan*-en eredura. Egia da, batetik, ez dela hori beti izan antzinako jokabidea, *Bizkaian* izan baita beti, baina *Bizkaitik*, *Bizkaira*, etc., eta, horrezaz gainera, ez dugula guk horrela jokatzeko *-(r)ik atzikiarekin*. Gure artean, eta lehen alde guztietan dirudienez, ez, *da*, ez, *etsairik* eta antzekoak idatzi dira; beste aldekoek, berriz,

hats, hatz, hau, hausnar, hautatu, hauts, hautsi, hauzi, (h)auzo, hazienda, aztatu.

Guztira: 53 hitz.

he- / *hebaindu, hedatu, hede, hegal, hegastin, hegi, hegoa, heldu, hemen, herbal, herdoil, herenegun, herensuge, herio, heriotze, herratu, herri, hertsia, herstu, hertze, hesi, heze, hezi, hezur.*

Guztira: 24 hitz.

hi- / *hi, hibai, hidoi, higatu, higitu, higuin, hil, hilabete, hildo, hiraka.*

Guztira: 10 hitz.

ho- / *hobe, hoben, hobi, hodei, hogeia, hondar, hondo, hontza, hor, hordi, hori, horma, hornitu, horrela, hortz, hosto, hots, hotz, hozitu.*

Guztira: 19 hitz.

hu- / *(h)umil, hun, huntz, (h)ur, hura, hurbil, hurren, huts.*

Guztira: 8 hitz.

Hastapeneko 'H' duten itzen kopurua, beraz: 114 hitz.

II. 2. 6. f. Diptongo hauen arazoaz aldakuntza batzu izan dira: bai Azkue-ren eta besteren liburuetan, bai gaur egun Euskara Batuaz arduratu diren euskalariengan (ikus Altuna, esate bate-rako: Mitxelenaren Idazlan hautatuak, 101).

Nagusitu den irizpidearen arabera (ikus Villasante-ren Hacia una lengua literaria común, 63, Mitxelenaren iritzi ezaguna ematen duelarik) -ai-, -ei-, -oi-, -ui- diptongoak bokale gisa erabiltzen dira eskuarki euskal morfologian; -au-, -eu-, diptongoak, berriz, aw eta ew idatzirik balegoz bezala.

etsayik idazten bide dute, kontsonante ondoan bezala, y letra horretarako gordeaz.

Kasu horietako *h*-ri buruz, gauza bat eduki behar dugu go-goan: ez ditugula, horrelakoetan, silabak berdin bereizten euskaldun guztiak: batzuek *er-ho*, *ai-hen*, etc., besteek *e-ro*, *a-ien*, etc.

-ai, -ei-, -oi- eta -ui- diptongoak, hortaz, bokale gisa hartuz gero; eta -au-, -eu- diptongoak kontsonante gisa, lehenengoan ondoko 'H'-a idatzi behar da, eta bigarrenen ondokoa ez da idatzi behar.

Arantzazuko Hiztegiari gagozkiolarik, beraz, auen idatzi behar da (ez auhen). Eta diptongo-ondoko 'H'-ak hauek dira: aihen, aih-er, deihadar, leiho, oihal, oihan, oihu, saihets.

Guztira: 8 hitz.

'H'-aren bilduma eginez, beraz, hau dugu:

Bikoitzen artean	32 hitz	(% 1,6)
Hiatotan	55	(% 2,75)
Hastapenean	114	(% 5,70)
Diptongoen ondoan	8	(% 0,4)

Hiztegi osoari buruz: % 10,45

Hamar hitzetatik batek du 'H' euskara batuan.

Hona hemen, bukatzeko, 'H' berezgarri gertatzen den hitz batzuk:

Ahaide (<i>senide</i>)	/	Aire (<i>aire, air</i>)
Ahardi (<i>zerri-eme</i>)	/	Ardi (<i>artaldekoa</i>)
Hari (<i>filo, fil</i>)	/	Ari izan (<i>ihardun</i>)
Ahari (<i>carnero, b�elier</i>)	/	Ari izan (<i>ihardun</i>)
Ahate (<i>pato, canard</i>)	/	Ate (<i>puerta, porte</i>)
Hagin (<i>hortza</i>)	/	Agin(du) (<i>mandar, commander</i>)
Ai (<i>garrasia</i>)	/	Ahi (<i>janaria</i>)
Hala (<i>halaxe da</i>)	/	Ala (<i>hau ala hori</i>)
Ahala (<i>el poder, le pouvoir</i>)	/	Ala(tu) (<i>pacar, pa�tre</i>)
Har (<i>zizarea</i>)	/	Ar (<i>ar eta eme</i>)
Haran (<i>mendartea</i>)	/	Aran (<i>fruitua</i>)
Harea (<i>hondar</i>)	/	Are (<i>incluso, même</i>)

II. 2. 7. Kontsonante horien (*l, r, n*) eta diptongoen ondoan *h-rik* ez idaztea erabakiko balitz, eta oraindik hobe hauzia erabaki baino lehen, gogoan eduki behar ditugu hitz elkartuak (*oin-hatz, onhartu*). *Hartu* baina *onartu* ezartzea ez legoke ongi, bate-tik, eta *onhartu* bai baina *unhatu* ez, eta ere, beste alde batetik.

Hitz elkartuen eragozpen hau berau agertzen zaigu gorago (*4, b*) aipatu dugun hitz azkeneko *-r* gogorrarekin, *itur aldean, itur-aldean*, edo nahiago baldin bada, *iturraldean* idatzi beharko bailitzake, *gor* baina *gorraire, gorreria* eta abar.

II. 2. 8. Direlako hots bustiez hau esan daiteke: arras leku gutxi gelditzen zaiela, daramagun bidetik bagoaz. Batasunerako onenik, bide honi deritzat:

a) Idatz dezagun, gutxienez, *iñ* eta *ill*, *ñ* eta *ll*-ren ordez, hitz adierazkor (*expressif*) horietakoak ez baldin badira, behin-

Harotz (<i>maisturua</i>)	/	Arrotz (<i>atzerritar</i>)
Haur (<i>ume</i>)	/	Ahur (<i>esku-ahurra</i>)
Bahi (<i>garantía, gage</i>)	/	Bai (<i>bai ala ez</i>)
Behi (<i>eta zezena</i>)	/	Begi (<i>ojo, oeil</i>)
Bihi (<i>grano, graine</i>)	/	Bi (<i>bi eta bi lau</i>)
Heda(tu) (<i>zabaldu</i>)	/	Edan (<i>beber, boire</i>)
Hegi (<i>mendi-hegia</i>)	/	Egia (<i>eta gezurra</i>)
Higa(tu) (<i>gastar, user</i>)	/	I(g)az (<i>joan den urtean</i>)
Hiraka (<i>landare gaiztoa</i>)	/	Iratze (<i>garo</i>)
Lehor (<i>idor</i>)	/	Leun (<i>suave, lisse</i>)
Lohi (<i>basa, lokatz</i>)	/	Lodi (<i>gizen</i>)
Nahiz (<i>aunque, malgré</i>)	/	Naiz (<i>ez naiz inoiz izan</i>)
Ohol (<i>tabla, planche</i>)	/	Ola (<i>fábrica, usine</i>)
Hondo (<i>zola</i>)	/	Ondo (<i>zuhaitz</i>)
Ohore (<i>honor, honneur</i>)	/	Ore (<i>pasta, pâte</i>)
Sehi (<i>zerbitzari</i>)	/	Sei (<i>hiru eta hiru</i>)
Hurren (<i>próximo, prochain</i>)	/	Urrun (<i>urruti</i>)
Huts (<i>vacío, vide</i>)	/	Utz(i) (<i>dejar, laisser</i>)
Zahi (<i>salvado, son</i>)	/	Zai (<i>beha, itxaroten</i>)

II. 2. 7. (II. 2. 6. f.) *puntuari aipatu dena kontutan hartuta, kontsonanteen ondoko H-rik ez idaztea erabakita gelditu da, ezta jatorrizko hitz bikunetan ere: onartu, oinatz, unatu, eta abar.*

Baina, hori bai, arrazoin batengatik edo besterengatik bi hitzetan idatziz gero, bigarren atalak bere H-a atxikiko du: onartu = on hartu, esate baterako.

Hauxe zen, bestalde, Arantzazuko Txostenaren joera, 'iturralde'ren adibidean agertzen denez.

II. 2. 8. *Gogoan hartu behar da II. 2. 2. puntuari esan dena.*

Bustidura aurreko l-ak ekarria ez denean (andere/andereño; kantu / kantuño; labur / llabur; ur tanta bat / ur ttantta bat) hizki palatalari dagokion idazkeraz idatziko da; hau da DD, LL, Ñ, TT, TX eta X erabiliz.

tzat (-ño atzizkia daramatenak eta): *baiña, baiño, oillo*, etc., ez *baña, baño* eta *ollo*. Hitz azkenean, gainera, beti *-in, il: gain, zail*.

b) Hobe, ordea, *il, in* idaztea soil soilik, aski bailitzake hori edozein ohar dedin *i* hori dela medio, bere euskalkian, hurrengo *l* eta *n* bustiak direla: giputzen artean, esaterako, *ibili, baina, gáinetik, laino, min-ondo* idazten dena *ibilli, baiña, gañetik, laiño* (edota *baña, gañetik, laño*), *miñondo* irakurri ohi dela.

Hitz hauek, ordea, gutxi dira:

- dd / edder, onddo, Maddi
ll / llabe (= labetxo), llabur (= laburtxo), lloba (= iloba),
pollit (= polit)
ñ / laño (lanho jatorriz, eta ez teoriatzko 'laino'); ñabar
(= nabar), garaño (= irendu ez den zaldia). Baita, ja-
kina, atzizki ezaguna denean: -ño (= -txo), andereño (ez
'andereino'); kantuño, baño (=bat), haurño (=haurtxo),
maiteño (= maitetxo), xoriño (ez xorino). Gauza bera
aditzekin = deño (= deno, denartean), bizi gareño
(= bizi gareno, bizi garen artean)
tt / ttantta (= tanto); ttoro (= arrain-zopa); ttipi (= txiki);
ttottorika (en cuclillas, accroupi); ttu egin (= listua bo-
ta); turrindu (= diru gabetu); baita, jakina, -TTO atzizkia
(= txo, -ño).
llara honetan jarri behar da ere oihu ezaguna:
petto! (= huts!)
- tx / baratxuri, gutxi, kutxa, eta abar.
Baita bitxi, itxura, ditxa.
- x / Haserakoak, noski: xamur, xamar, xori, eta abar.
Baita S edo Z-ren bustidura direnak: goxo (= gozo), ba-
xoerdi (= baso-erdi), xoxa (= sosa); paxa (= mahats-
pasa), eta abar.

Gainerako kasuetan (gehienetan, beraz, batez ere haserako
hizki ez denean) soinu bustiak honela idatziko dira: ID-, IL-, IN-,
IT-, ITS, IS-:

- il / hilabete, oilo, uztailean, beilari
in / baina, oina, morroina, haina
it / pitar, aita, garaitu, aditu
its / itsusi, itsaso, itsu
is / isil, isats, iseka.

Esakerari dagokionez, berriz, Arantzazuko Txostenak argi-

II. 2. 9. *J* idatzi behar dugu, noski, beti bezala, oraingoz nork bere moldera ebakitzen duela: *jakin, jende, jo, etc.* Halaber *bir-jina, ebanjelio, etc.* Badirudi, beraz, kontsonante ondoan *dd*-ren ordez ere erabil daitekeela, beste aldekoek egiten duten gisan: *onjo = onddo*.

II. 2. 10. Antzinako hotsa *x* denean (antzinakoa Euskal herri osoan eta egungoa anitz eskualdetan), *x-i* lotu behar gatzazkio, batasunera bagoaz: *axola, ez ajola, etc.*

II. 2. 11. Puntuazio kontuan, inguruko enparetsuan ibiltzea aski genuke, ezaugarri bereziak (koma goratuak eta) bazter-

eta-garbi dionez, nork bere modura irakurriko du (H-zko hitzei buruz gertatu den bezala):

hartu	=	irak. (hartu / artu)
baina	=	irak. (baina / baña)
oilo	=	irak. (oilo / ollo)
kitatu	=	irak. (kitatu / kittatu)

Bustidura bat, dena dela, bereziki markatu eta ager erazi nahi denean, hizki bustia erabil daiteke:

*jan zak hori, eta kitto!
gaur bapo geudek: xalda eta pittarra!*

II. 2. 9. Kasu eman behar, ordea, (G)-zko J batzu, IH baizik ez direlako:

jardun (G) = ihardun (eusk. bat.)

Berriz ere, nahiz denok aurrerakoan J hizki berbera idatziko, nork bere erara esango du soinua:

jan	=	irak. (jan / yan / xan)
joan	=	irak. (joan / yoan / xoan)

Gipuzkerazko soinua (gaurko espāñeraren kide hertsia) berri-xamarra da gure hizkuntzan, eta hedadura txikia du erdialdean bakarrik.

Baina fonetika-erregelak gerorako utzi behar dira oraingoz.

II. 2. 10. Badira plegu horretarako hitz batzu:

jautu (AN)	=	xahutu
taju (G)	=	taxu
tajutu (G)	=	taxutu

II. 2. 11. Hona hemen geroztik Euskaltzaindiak erabaki duena: «Harridura eta galdera markak - (j ?)

tuaz. Gai batean gaude hautatu beharrean, eta nik? eta! esaldi azkenean erabiliko nituzke, horretan frantsesa hobetsiz, gainerako Europako hizkuntzekin bat datorrenez gero.

II. 2. 12. Apostrofo delakoa (') hobe litzateke hotsen (letra-
ren) bat «jaten dela adierazteko gordetzea: *t'erdia*k eta abar.
Gainerakoan, — egokiago dator bereizgarri bezala.

II. 2. 13. Izen propioetan aurrenik: *Axular'ek*. *Orio'n* baino
Axular-ek, *Orio-n* hobe. Halarik ere, badirudi bereizkuntza hori

«Harridura eta galdera markak esaldien hasieran eta bukaeran jarri behar ote dira, ala bukaeran bakarrik? Gaztelaniak lehenbiziko bidea segitu du, frantsesak bigarrena. Kontu honetan euskaraz, gaurko egunez, idazlerik gehientsuenek bigarren bidea harturik daukate, hau segitzen bait dute gaztelaniak ez, beste hizkuntza guztiek. Euskaltzaindiak ohitura edo joera hau ontzat ematen du. Beraz,

Erregela: *Harridura eta galdera ezaugarriak esaldiaren bukaeran bakarrik jarriko dira*». (1971 - V - 28)

II. 2. 12. Hona hemen geroztik Euskaltzaindiak erabaki duena: «Apostrofua (')

«Apostrofua noiz erabili behar da? Honetan ohitura bat baino gehiago izan da eta oraindik euskaraz idaztekoan. Adigarri honen zeregina eta marratxoarena ongi mugatu eta berezi behar dira bata bestetik, bakoitzari bere balio eta esanahi jakina ezarri. Berezketa hori egin nahiz, eta gaur idazlerik gehienek harturik duten bidea onartuz, Euskaltzaindiak erregela hau proposatzen du: hitz batean letra bat edo beste jan dela adierazi nahi denean, orduan jarriko da apostrofua.

Esate baterako: Bederatzi t'erdiak.

Arrazoiak: hau da inguruko hizkuntzetan marka honi ematen zaion balioa edo esanahia. Gure artean ere franko ugariak dira bide honi jarriak direnak, eta marratxoaren eta apostrofuaren zereginak ongi berezteko, bide hau hartu eta finkatu behar dela dirudi. Beraz:

Erregela: *Hitz batean hotsen bat ezabatu dela adierazi nahi denean, apostrofuaz aditzera eman bedi*». (1971-V-28).

II. 2. 13. Hona hemen geroztik Euskaltzaindiak erabaki duena: «Marratxoa (-)

ez dela beharrezkoa, beti behintzat. Ez baitakigu, maiz aski —nik behinik behin—, non berezi behar diren: batzuek *Paris-en* idatziko genduke, besteek *Parise-n*. Eta artikuludun leku izenetan, non? *Iruine-an* ala *Iruinea-n Bizkai-an* ala *Bizkaia-n*? Izen propio ezagunetan ez da, bada, premiazko bereiztea (*Axularrek*, *Orion*, *Parisen*, *Bizkaian*, etc., zilegi delarik); idazleak egoki baderitza, ordea, bereiz dezake, irakurleari lana erraz dakion, batez ere izen arrotzetan: *Scott-ek*, *Piaget-ek*, *Calmette-k*, *Bremen-en*.

Marratxoa da, zubi antzo, lokarria adierazteko erabiltzen den marra txikia. Bi hitzen artean edo hitzaren eta atzizkiaren artean jartzen da. Ez ordea beti. Adigarri honetzaz euskara idatzia gehiegi zama ez dezagun, kasu beharrezkoenetan bakarrik jarri behar dela uste dugu. Kasu horietaz landara, bat ere markarik ez erabiltzea hobe. Hona hemen, bada, kasurik beharrezkoenak.

a) Pertsona edo toki izen propioetan. Arrotzak, ezezagunak edo guti ezagunak direnean bakarrik. Adibidez: «Scott-ek», «Bremen-en», «Hitler-ek», Gainerakoetan, deus ez: «Orion», «Bolibarren», «Gernikatik», «Parisen», «Mogelek», «Axularren irakurria».

b) Aldizkari eta liburu izenetan, aipamenetan eta abar. Komatxorik ez denean eta atzizkiren bat segitzen baldin bada, tartean marratxoa jarri beharra dago. Adibidez: Garoa-n irakurtzen da, Frantsesezko corps-ek.

d) Atzizkia edo aurrizkia soilik aipatzen denean. Adibidez: -tu atzizkia, ber- aurrizkia.

e) Hitz elkarteetan. Ez ordea beti. Hitz elkarteak beti sortzen ari da euskara. Beti horrelakoetan marra jarri beharra, aspergarri eta are itsusi ere litzateke. Aipa ditzagun kasurik beharrezkoenak. Horietaz landa ez jartzea hobe:

— Hitz elkarteetan bigarren zatia lehenbizikoaren oihartzuna denean. Adibidez: Tarteka-marteka, nahas-mahas, duda-mudatan.

— Marratxoa jarri gabez, hitz elkarte ote den garbi ageri ez denean. Adibidez: Kandela-argia, batzar-agiria, andre-sendagile, haur-saltzaile. Beti, ordea, horrelakoetan jarri beharrik ez da: hitz laburrak direnean edo lehenbiziko hitzaren bokala galdu ez, baina aldatu egiten denean, hobe da dena loturik idaztea. Adibidez: Ahazabal, buruhandi, sudurluze.

— Bikotea osatzen duten esaldietan. Adibidez: senar-emazteak, seme-alabak, nagusi-langileak.

II. 2. 14. Izenak artikulua erantsia badarama, itsuski dirudi bereizkuntzak gehienetan: *Jaungoikoak* edo *Jainkoak*, *Euskal herriari*, *Euskal herritik*, etc., ez *Jainkoa-k* edo *Jainko-ak*, etc., zenbaitetan ikusten denez.

II. 2. 15. Hitzartean nahiz hitz zatien artean daude istilu larriak. Zenbait aipatuko ditut, adibide antzera, gaia erabil dezagun:

II. 2. 15. a. Honako hau dago garbienik. Bestetan ere bai, baina batez ere aipamenetan (gramatikazkoetan eta), hitza *usatu* beharrean aipatu edo izendatu besterik egiten ez dugunetan («*Homo*» *est dissyllabus*, etc.), premiazkoa dugu zerbait zatiak bereizteko eta orobat juntatzeko: «*luze-ri -tu* atzizkia eransten bazaito», «*x*-ren ordez *x' + a* ipintzen badugu», *Euskeratik* hartu dugu artikulua hau», eta abar. Horietan, izen propioetan bezalatsu, baina noraezean oirangoan, — daiteke, bereizgarri nahiz juntagailu bartzat.

II. 2. 15. b. Baiezko eta badaezpadako *ba* (*bai*, *ba da* / *baldin bada*) bitara idatzi behar ote genituzke, gaztelaniazko *solo* eta *sólo*-ren gisan? Gisa horretako bereizkuntzek erraztuko dute agian irakurlearen lana; haatik idazlearena gehituaz. Beti batera egitea litzateke erraztenik eta, *ba* horrek ondorengo hotsik aldatzen ez duenez gero, beti elkaturik idaztea: *bai*, *badator* eta *baldin badator*.

II. 2. 15. c. *Ez* eta *bait*-ekin nola joka? Ez dut hemen argi ikusten Baionakoen arazoia. Biek aldakuntza berdintsuak eragiten dizkiotenez gero darraienari (*eztu*: *baitu*, *etzu*: *baitzuen*, *eluke*: *bailuke*, *enizuke*: *banizuke*, etc.), badirudi biak berdinean erabili behar genituzkeela: biak loturik ala biak askaturik.

II. 2. 15. d. Askaturik erabiltzeak bi alde gaizto agerian ditu. Simetria, batetik, ez da osoa, *bai du* eta antzekoak idatzi ohi baitituzte *bai* etxeko eta umetandikako ez dutenek (Gipuzkoako Be-

Bukatzeko, hau izan bedi erregela nagusia: *Marratxoaren enplegua kasurik beharrezkoenatarako utz bedi. Aipatu diren hauek dirudite beharrezkoenak*». (1971-V-28)

II. 2. 15. b. *Irizpide hauxe izan da azkenean, eztabaida bazuen ondoren, Euskaltzaindiak onartu duena: biak loturik. Beraz: baldin badator; eta bai, badator. Edo baldin badakite euskaraz; eta bai, badakite euskaraz, eta ongi jakin. (1971-XI-26). Hori buruz Euskaltzaindiak egin zuen inkestak, erantzun hau eman zuen: 11 euskaltzainek bi ba horiek lotuta idaztearen alde, eta euskaltzain bakar batek bereiz idaztearen alde.*

II. 2. 15. c. *Ez hitza beti bereiz idaztea erabaki du Euskaltzaindiak, fonetika-aldakuntzak idazkeran ez markatuz (1971-IX-24). Honela idatziko dugu, hortaz: ez dakit, ez zekien, ez dira, ez litzateke, ez noa, ez habil ongi; nahiz fonetikaren araoaz (ez ofizialki erabakita) horien esakerak hauek izan eskuarki: [ezta-
kit], [etzekien], [eztira], [elitzake], [enoa], eta [ehabil ongi].*

II. 2. 15. d. *'BAIT' delakoari buruz, arazoa zaila da. Alde batetik (fonetikazko aldakuntzei dakokienez) ez-en kidea da; baina bestetik ('hika'ko formei buruz, esate baterako) ba (baldintzaz-*

territik hasi eta sartalderunzkoak), baita ere XVIII garren mendez gero edo, Bidasoaz haraindiko zenbait idazlek. Beste aldetik, berriz, eta are okerrago, *ez du, ez zuen*, etc., ebakitzea (ahoz esatea!!) dotoreagotzat hartu du zenbaitek. Eta, letrak duen miragarritzko indarra lagun, beldur naiz ez ote litzatekeen, askaturik idaztekotan, mintzaera hori nagusituko gure artean.

II. 2. 15. e. Elkarturik idaztekotan, ordea, duda-mudakoak ugari sortuko lirateke: *eluke, enuke* ez da non— eta noiznahi idatzi, *baikabiltza* gogor irudituko litzaioke bati baino gehiagori, eta abar. Hizkuntza idatziari dagokionez, nik uste, hobe litzateke, oro har, ez eta *bait*, biak, askaturik ezartzea, *bait-en* ondoan *bai* ere zilegi dela adieraziaz.

II. 2. 15. f. Lehen ere ahotan hartu ditugun hitz elkartuak, berezi behar ahal dira ala ez? Ingeleseaz ere maizegi gertatzen den bezala, ikus daitezke gure artean, elkarrengandik urrun ez dabilzala, *elkarrizketa, elkar-izketa* eta, agian, *elkar hizketa: hitzegin, hitz-egin* eta *hitz egin*; *dirugose, diru-gose* eta *diru gose*. Ez dirudi hemen (eta orobatsu puntuazio gaietan) erregela zorrotik ezar daitekeenik. Honelako zerbait, gehienez ere: 1. hitzaren sortzea urruti dagoenean, zatiak ez banatzea hobe (*amuarrai (n)*, etc., *otordu* edo *oturantza, galbide*, etc.); 2. zati horiek batzuetan berezirik agertu behar dutenetan, nahi ta ez, askaturik idaztea hobe: *hitz egin, hitzik ez du egin* esaten denez gero; *on*

koa) delakoaren kidea da. Irizpideak maila berean daude Euskaltzaindian eta Mitxelena berak ez daki zein hautatu. Gauzak horrela bait hori libro uztea erabaki zen: bait dakit/baitakit, bai genekien/baikenekien, bait zen/baitzen, eta abar. (1971-XI-26). Honi buruz Euskaltzaindiak egin zuen inkestak hau eman zuen: lotuta idaztearen alde, 8 euskaltzain; eta bereiz idaztearen alde, 7.

Jakina: lotuta idatziz gero, fonetika-aldakuntzak errespetauz idatzi behar da: baitaki (ez baidaki), baitziren (ez baiziren), bailitzateke (ez baitlitzateke), eta abar. Hona hemen hizki-elkar-ketetan gertatzen diren aldakuntzak:

bait n-	=	bain-	(bainaiz, bainabil)
bait h-	=	baih-	(baihaiz, baihator)
bait d-	=	baít-	(baítira, baitaude)
bait g-	=	baik-	(baikara, baikinen)
bait z-	=	baitz-	(baitzen, baitzekiten)
bait l-	=	bail-	(bailuan, bailirake)

II. 2. 15. f. Hona hemen honi buruz geroztik Euskaltzaindiak erabaki duena:

«Hitz elkarteak. Marratxoa jarri behar denekoak alde batera utziz (ikus hemengo II. 2. 13. atala) honako beste kasuok gogoratu behar dira:

a) Jatorriz hitz elkartua izan arren, osagarriak elkargana bildu baldin badira eta hitz sinplea bezala erabiltzen bada, orduan dena loturik jar bedi. Adibidez: Sagardo, Amorraí.

b) Hitz elkartuaren osagarriak osorik eta garbi ageri dire-

egin, ez dio onik egin esaten baita, etc.

II. 2. 15. g. Aditzarekin, esaldiaren buruan, doazen atzizki batzuek ere lanak ematen dituzte, *Jainkoak agindu duenez gero(z)* idazten dute batzuek, eta *duen ezker(o)z* besteek: lehen partiketa zaharragoa da, noski, eta zentzuari hurbilago lotzen zaiona, baina, gureganatzen badugu, *atzo(z) gero(z)* ere idatzi beharko dugu, ez *atzo ezker(o)z*.

II. 2. 15. h. Bestea Goierri eta Bizkai aldeko *-ta (-da)* da: *haserretuta etorri da*, batetik, eta *ez du egin, ez daki-ta*, bestetik. Lehenbiziko horrek badu kide zaharragoa eta hedatuagoa, noski (*haserreturik*), eta erabiltzekotan ere, beti bezala hitz batean idaztea aski dugu: Bigarrena (*ez daki, eta ez du egin. Ez daki (e)ta, ez du egin. Ez du egin, ez daki (e)ta*), nahi bada, aparte ere idatz daiteke.

OHARRA: II. 2. 16., II. 2. 17... II. 2. 23. puntu hauek, ez ziren 1968ko Txostenean sartu. Geroago erabaki dira.

nean, bereiz jartzea hobe. Adibidez: Hitz egin, Elkar hizketa.

d) Aurreko hitzak bilketan letraren bat galdu baldin badu, eta aurreko zein atzeko hitza, laburra baldin bada, biak loturik idaztea hobe; bestela, berriz, bereiz. Luzea bezala jotzen da bi silabatik gora duen hitza. Adibidez: Abendats, Elizgizon, Gizabide, Gizalan, Gizatalde, Itsasertz. Baina: Anai maitasuna, Arnas gaitzaldia, Ekonomi arazoa, Eliz agintariak, Filosofi saila, Giza eskubideak, Kultur gaiak, Euskal kantari, Literatur irakaskintza.

Baina bilketa egitean bihots, euskaraz elkartzen ez diren horieakoak, elkar joko balute, hori gerta ez dadin kasu horretan hitzok bereiz idatziko dira. Adibidez: Eliz zerga, Itsas xori. (1971-VIII-4)

II. 2. 15. h. Hona hemen geroztik Euskaltzaindiak onartu duena: 'ETA' partikularen zenbait kasu.

a) -ik edo -rik atzizkien sentidu bera edo antzekoa duenean, loturik idatziko da, TA edo DA formak hartuz. Adibidez: nekatuta dago, hilda aurkitu nuen, ohean etzanda zegoen.

b) BAIT partikularen sentidu bera edo antzekoa duenean, aparte idatziko da, eta behar denean koma bat ezarriko zaio atzetik. Adibidez: Haur nire gorputza da eta. Hau dela eta, pozik etorri naiz gaur Donostiara. Eta honek badu bariante arrunta: 'TA'.

d) Oraindik bada beste hirugarren kasu bat: eta abar-en orde, ta edo eta soilki jartzea. Adibidez: Pedro ta, joan ziren (= Pedro eta abar, Pedro eta honen lagunak, Pedro eta gainera-

II. 2. 16. Zenbakiak

II. 2. 16. a. *Ehuneko hainbeste* adierazteko marka, zenbakiaren aurretik jar bedi. Adibidez: % 5 = ehuneko bost. Arrazoa: euskararen izakerak ordena hau eskatzen bait du.

II. 2. 16. b. *Ordinalak*: Erromatar zenbakiz idazten direnean, zenbakiaren ondoan puntua jarriko da ordinala adierazteko. Adibidez: X. mendea (Hamargarren mendea). Deklinazio kasua jarri behar denean, puntuaren ondoan atzizki soila jartzea aski da. Esate baterako: XX.ean (Hogeigarrenean), X.aren (Hamargarrenaren).

Zilegi bedi, ordea, honako beste era hau ere: garren beti osorik idaztea, zenbakitik tarte batez aldendua. Adibidez: X garren, XX garrenean.

Arabitar zenbakiz idazten direnean, puntu soila jarriko da azken zenbakiaren ondoan, ordinala adierazteko. Adibidez: 200. urteburua (Berrehungarren urteburua). Eta deklinazioan, berdin: puntuaren ondoan atzizki soila jartzea aski da. Esate baterako: «Berrehungarrenean», era hontara idaz ditezke: 200.ean (edo CC.ean). Hala ere, ez da baztertzen beste era: garren osorik idaztea, zenbakitik tarte batez aldendua: 17 garren, 17 garrenaren. Bat-i dagokion ordinala, Lehen da, eta ahal dela, letraz idaz bedi.

II. 2. 16. d. *Kardinalak*. Nahiz eta zenbakiaren ondoren atzizkiren bat etorri, zilegi izan bedi tartean ezertxo ere ez jartzea, Adibidez: 8an (zortzian), 5ean (bostean). Arrazoa: Sinpletasuna eta premiarik eza.

koak esan nahi du). Ta/eta horren ondoren, zerbait jartzekotan, koma bat jar daiteke, baina beti ez da beharrezkoa. Pedrok eta guztiz ondo egingo lukete hau. Pedrok eta egin dute hau. (1971-VIII-4)

II. 2. 16. a. *Honela idazten da, beraz:*

Ehuneko hamar: % 10 (eta ez %-eko 10)

Ehuneko zazpi: % 7 (eta ez %-eko 7)

II. 2. 16. b. *Hogeigarren mendea: XX. mendea edo 20. mendea*
Hamalagarren mendea: XIV. mendea edo 14. mendea

Ehun-da-hogeigarren: CXX. edo 120.

Ehun-da-hogeigarrenean: CXX.ean edo 120.ean

Deklinazio osoan berdin: 120.a, 120.ak, 120.aren, 120.tik, eta abar.

II. 2. 16. d. *Ilarakoak bezala, beraz, baina punturik gabe.*

120.tik = ehun-da-hogeigarrenetik

120tik = ehun-da-hogeitik

5.ean = boskarrenean

5ean = bostean

II. 2. 17. *Komatxodun hitzen ondoren*, nahiz eta atzizkiren bat egon, zilegi izan bedi, orobat, tartean ez deus jartzea. Adibidez: «Anaitasuna»n, «Jakin»era, «Zeruko Argia»tik. Arrazoa: Sinpletasuna eta gehiagoren beharrik eza. Komatxorik ez denean, era hontara gomendatzen da: *Garoa*-n.

II. 2. 18. *Siglez osatutako hitzak*, letra maiuskulez jar daitezke, eta deklinazioan, atzizkia letra arruntez, bat ere tarterik gabe. Adibidez: UNESCOren, USAko. Arrazoa: Sinpletasuna eta gehiagoren premiarik eza. Letra arruntez idazten direnean, era hontara gomendatzen da: *Usa*-ko. (1971-V-28).

II. 2. 19. «*Gabe*» atzizkia. Bereiz jar bedi. Gainerakoan, hala izan da ohitura. Adibidez: «Ez naiz egiteko gabe» (Ax 9). «Premia gabe» (Ax 262).

Beste hitz batekin bilketa eginik izen berezia sortzen duenean, ordea, loturik idatziko da. Adibidez: «Paregabe», «Errugabe», «Lotsagabe», «Etengabe».

II. 2. 20. «*Baitan*», «*Baitara*» eta abar. Deklinazio kasuak loturik jartzen dira. «*Baitan*» sail honek, ordea, ezepezioa egiten du. Sortaldeko euskalkietan «inesivo» kasua, pertsona izakiekin, «*Baitan*» horrekin egiten da gehienetan; eta hurrengoak «*Baitara*», «*Baitarik*»...; -gan, -gana, -gandik eta abarren ordaina da. Adibidez: «*Amarengan*» / «*Amaren baitan*»; «*amarengana*» / «*amaren baitara*»; «*amarengandik*» / «*amaren baitatik*». Sortaldekoek bereiz jarri dute beti *baita* delakoa. Hala izan da eta da ohitura, eta hala segitzeko erabakitzen da.

II. 2. 21. «*Arazi*» / «*Erazi*». Hitz honekin gertatzen diren kasu bereziak kontuan hartuz, honako bide hauek proposatzen dira:

a) *Arazi* nahiz *Erazi*-ren aurreko aditza osorik dagoenean, orduan hobe da biak aparte jartzea. Adibidez: irau*n* arazi (erazi), eman arazi (erazi), hil arazi (erazi).

b) *Arazi* nahiz *erazi*-ren aurreko aditza mozturik badago, eta, R letrarekin bukatuz, T bat hartzen ez badu, orduan hobe da

- II. 2. 20. Amarengan, *beraz*; *baina* amaren baitan
Aitarengana; *baina* aitaren baitara
lagunarengandik, *baina* lagunaren baitatik.

II. 2. 21. Erregela hori bere horretan ikusita ez da aisa uler-
tzen. Funtsean, ordea, erraza da.

Alde batetik hau hartu behar da kontutan: arazi/erazi hitz
hori, aditzaren infinitiboari *erasten zaiola*, eta ez partizipioari:
helarazi (ez helduarazi); adierazi (ez adituerazi); sarrerazi (ez
sartuerazi); eta *abar*. (Ikus Sustrai Bila).

Arazoa, *beraz*, infinitiboen forman datza.

biak aparte idaztea. Adibidez: eror arazi (erazi), har arazi (erazi), isur arazi (erazi), sar arazi (erazi), sor arazi (erazi). Baina: sortarazi, sorterazi.

d) *Arazi*-ren aurreko aditza mozturik badago eta A bokalarekin bukatzen baldin bada, loturik idatziko da, A biekkin bat egitnik. Adibidez: aldarazi, benedikarazi, jokarazi, koordinarazi, obligarazi, sozializarazi, trabailarazi, ukarazi.

Berdin egingo da, aurreko aditza, A bokalarekin bukatu ez arren, laburra baldin bada edo T bat hartzen badu. Adibidez: Adiarazi, ezagutarazi, galarazi, geldiarazi, helarazi. Baina: nabarmen arazi, ihardets arazi, iharros arazi.

e) *Erazi*-ren aurreko aditza mozturik badago eta laburra bada edo T bat hartzen badu, orduan biak loturik idatziko dira. Adibidez: adierazi, aldaerazi, bukaerazi, ezaguterazi, galerazi, geldierazi, helerazi, jokaerazi, ukaerazi. Baina: aldara erazi, benedikera erazi, koordinera erazi, obligera erazi, publikera erazi, sozializera erazi, trabailera erazi.

II. 2. 22. *Hitz eta aditz ondoko «Edo»*. Bai sortaldeko eta bai sartaldeko euskaldunen artean ere maiz gertatzen dira honelako esaldiak: «Joakinek edo esango zuen hori». «Entzun edo zerbait egin du harek». Kasu honetan ere, EDO horren ondoren, zerbait jartzekotan, koma jarriko da; baina gehienetan ez da beharrezkoa ezer jartzea.

II. 2. 23. *Aditz aurrean edo ondoan jartzen den beste zerbait hitz: «Ahal», «Bide», «Omen», «Ote»...* Denak bereiz jartzea hobe. *Ote-k* eta *Omen-ek* «ba» aurretik dutenean, bereiz hoiak ere: «Ba ote». Eta aurretik duena «ez» baldin bada, «ez» hori ere bereiz jarri behar da: «Ez omen», «Ez ote». Adibideak: «Egin ahal dezake». «Egin ahal baleza». «Etorri omen da». «Ba omen daki». «Ba ote da inor?». «Egin bide du». «Etorri da antza».

1/ *Aditz batzutan (-n, -l, -o, hizkiez bukatzen direnetan) in-
finitiboa eta partizipioa* berdinak dira. *Esate baterako:* hil/hil,
eraso/eraso, jo/jo, esan/esan, jasan/jasan, jan/jan, edan/edan,
eta abar.

Kasu honetan bi hitzak bereiz *idaztea proposatzen da:* hil arazi,
eraso arazi, jo arazi, esan arazi, jasan arazi, jan arazi, edan arazi.

2/ *Beste aditz batzutan, berriz, partizipioa -A batez buka-
tzen da:* gerta, harrapa, uka, barka, bota.

*Arazi erabiltzen bada, elkarketari dagozkion bi a horiek ba-
kar bat bihurtuko dira, eta hitza lotuta idatziko da:* gertarazi, ha-
rraparazi, ukarazi, barkarazi, botarazi.

*Erazi erabiliz gero, berriz, ae bikotea ez idazteko, bi hitzetan
idatziko da:* gerta erazi, harrapa erazi, uka erazi, barka erazi, bota
erazi.

3/ *-r batez bukatzen diren partizipioen kasuetan:* isur, eror,
sor, sar, jar, agor, *eta abar,* bereiz *idatziko dira bi hitzak:* isur
arazi, eror arazi, sor arazi, sar arazi, jar arazi, agor arazi.

4/ *Partizipioaren eta arazi-aren artean 't' bat sartzen bada,
eta gainerako kasuetan ere, lotuta idatziko da:* sortarazi, ezkon-
tarazi, geldiarazi, helarazi, galarazi.

II, 3. Hitzen formaz. Antzinako euskal hitzak

II. 3. 1. «Euskal hitza» ez da hemen, behinola Euskaltzaindiak erabaki zuenari gagozkiola, aspaldidanik euskaldunok darabilgun hitza baizik, datorren lekutik datorrela.

II. 3. 2. Antzinatasunak ematen dio soil-soilik hitz bati ja-tortasuna. Azken iturburuen ardura hiztegi etimologiko bati dago-kio, ez hizkuntza ahoz nahiz izkribuz darabilenari. Mintzabide eta adierazpide da honentzat hizkuntza, ez historia eta prehistorieta-ko harremanen jakinbide.

II. 3. 3. Batasunik baldin bada gure artean gai honetan, hots, hitzen bat euskaldun guztiek edo gehien-gehienek badarabilte, hori da, besterik gabe, onartu behar duguna.

II. 3. 4. Batasunik ez denean, bi moldetakoak izan ohi ditugu desberdintasunak: edota 1. alderdi bateko eta besteko hitzek ez dute itxuraz elkarrekin zer ikusirik (*ahaide eta askazi, ate eta borta, eta belar, boronde, bekoki eta kopeta, etorri eta jin, irten eta jalki, dai(ke), dezake eta diro, etc.*), edota 2. erro batekoak izanik, badute elkarren eitea, elkarren senide dira, baina hots-aldaketa bereziek saihestuak (*barri/berri, bertze/beste, erran/esan, hertsu/itxi, heuragi/ugari/jori, irten/urten, itzi (etxi)/utzi*). Bada legeren bat bigarren hauetan: *arrazoi(n), arrazio eta arrazu*, esate baterako, ez daude bakarrik, bukaerako desberdintasun hori berori (*-oi(n) / -io / -u*), euskalkiari dagokala, gisa berean agertzen baita beste zenbait hitzetan (*arratoi(n) / arratio / arratu, etc.*).

II. 3. 5. Lehenbizikoetan (eta ez hain errazki besteetan: ikus, haatik, *ugari / jori* geure eskualdeko idazlanetan) berez daitekeen gauza da guztiez baliatzea, Azkuek eta nahi zuten gisara, bakoi-tzaren adiera, zentzua eta esan-nahia geure oldearen eta gogoaren arabera mugatuaz: erabil dezagun *aurkitu*, adibidez, galdu zitzaiz-

II, 3. Hitzen formaz. Antzinako euskal hitzak

II. 3. 1. *Euskaltzaindiak arazo honi buruz 1959-ko Apirilaren 2an argitara zuen Agiriari buruz mintzo da hemen Arantzazuko Txostena. (Ikus, osorik, gure I. Eraskinean).*

II. 3. 2. *Eliza hitz jatorra da, beraz, eta txadona ez da inondik ere hitz jatorra: toki eta pertsona izen zaharrak ikertu besterik ez baita behar, eliza hitzaren zabalera eta antzinasuna frogatzeko.*

II. 3. 3. *Horixe da eliza-ren kasua.*

II. 3. 4. *Ahal delarik, Azkueren bideari eutsi behar zaio. Baina horretarako Euskaltzaindiak prestatu behar lituzke, ahalik eta azkarrenik, hitz-lerrokada horiek, berezkuntzak eta liferentziak ongi argituz.*

gun papera berriz hatzematen dugunean, eta *eriden* (edo *idoro*) lege ezezagunen bat, fisikan edo, asmatzen badugu. Baina ez da aski nahi izatea, ahal izatea ere beharrezkoa baita. Honelako mugaketak, egia, egunorokoak dira egiunez eta tratuz finkatzen diren (zati-)hizkuntza artifizialetan, hau da, jakite- eta teknika hizkuntzetan, baina ez dira gertaera usuak hizkuntza bizi eta naturalatan. Haietan ere, eskolak-eta landatu eta sendotu behar ditu.

II. 3. 6. Euskaltzaindiak ezin arbuia dezake euskal hitzik, ez hangorik ez hemengorik, ez zaharrik ez berriagorik. Nahiago ditu bizi bizirik dirautenak zaharkituak baino; gehiago erabiltzen direnak eta zabalago hedatuak daudenak. Aberastasunari begira dago beti, garbitasunari baino areago.

II. 3. 7. Euskara idatziaz ari garenez gero, hedadura zabalago hori hitzek *euskal literaturan*, *euskal irakurgaietan*, duten eta izan dutena da. Oraindik orain zenbaitek hain gogoko izan dituen hitzak, xoko galduren batean baizik, diotenez, erabiltzen ez direnak (*adei*, *dedu*, *jeben* eta horien bideak), ez dira gauza euskal literaturan (hots, euskara idatzian) zabalduenekin borrokan has-teko.

II. 3. 8. Elkarren itxuraldatze besterik ez direnetan, zenbait iritzi daitezke oinarri, bide garbirik maizegi ikusten ez bada ere:

II. 3. 8. a. Zenbait adiera —aski eta gehiegi dira— besterik gabe baztertu beharrak dira euskara idatzian: *biar*, *bier* 'behar',

II. 3. 7. Puntu hau zenbait garbizaleren kontra har badaiteke ere, mordoilozaleen kontra ere erabili behar da.

Esate baterako: baserritarrek iragazki erabiltzen dutenez gero, pasadore edo pazuarra erabili beharrik ez dago; eta hunil hitza badagoenez gero, hobe da hori enbutu eta entonuarra (biak batera, baina eskualde desberdinetan) onartzea baino.

Idatzi hitz berriak (berria delako, nunbait, eta nork asmatua den jakin delako, areago nik uste) gorroto biziak sortzen bide ditu oraindik batzuegan; eta beste hainbeste idazle hitzak. Ordain gisa proposatzen zaigun eskritore hitza, ordea, ez da Euskal Herrian zaharrago, ez errotuago, ez hedatuago. Euskal hitz zaharrak izkiriatu eta izkribatu direnez gero, izkiriatazaille edo izkribatazaille jar litezke agian idazle-ren orde (ni neu ere ez nintzateke batere aurka); baina ez eskritore hori bederen.

II. 3. 8. a. Hemen aipa daitezke, zeharo arbuiatzekotan, behin batean oso modan egon ziren mendiya, mendija, mendixe,

biño 'baino', *abitu* 'abiatu', *zun* 'zuen, zuan', *ero, eo, o* 'edo', *ixen* 'izan', *abua* 'ahoa', *uetu* 'ohatu', etc. Horrelako dialektu-formak gehienez ere har daitezke jatorrizko eskualdean duten adiera berezian: *itzal-etik* datorren *itzel* 'berebiziko', gaztelaniazko *juerga* (= *huelga*, formaz) edo frantsesezko *rescapé* bezala.

II. 3. 8. b. Jatorragotzat maizegi hartu izan ohi diren laburpenak, oro har, arbuigarriak dira, eskualde bakoitzak bere gisara egiten baititu: antzinako *legez*, Bizkaitik kanpora ere bizi zena eta oraindik ulertzen dena, *lez* (eta ttikittua *letxe*) bihurtu da, Bizkaitar ez direnen kaltean, ez baitute hor lehen ikusten zuten *lege*-a ikusten. Horixe gertatzen da Zuberoako *-r*- askorekin eta, alde guztietan non gehiago non gutxiago, vocal arteko *b*, *d*, *g* eta *r*-ekin batez ere (*nipe*, *nik e*, *nik (b)ere*-tik, etc.).

II. 3. 8. c. Euskalki guztiek (euskarak berak, horrenbestez) egin dituen aldakuntzak, nahiz modua ez beti arras berdina izan, dira hain zuzen, onartzekoak: *arima*, *beraz*, antzina bakar bakarrik agertzen dena, ez *anima*.

II. 3. 8. d. Forma zaharrago eta berriagoen artean, zein zein den nabari denean, zaharragoei dagokie nagusitasuna. Batzuetan, haatik, zaharrak zaharregiak dira (*azeari*, esate baterako), eta beste batzuetan elkarren etsai agertzen zaizkigu zahartasuna eta jatortasuna, euskal forma berezia (*probetxu* / *progotxu* / *protxu*).

iñauterik, bilkur bat, euzkerea, galduk, eta abar. Arloteria eta trakeskeria baizik ez diren laburketa horiek erauzi egin behar dira euskara izkiriaturtik.

II. 3. 8. b. Esate baterako:

Ez	Bai
lez	legez
oai, oñ	orain
bapez	bat bere ez
esateittu	esaten ditu
antxu	abantxu
Beskoitze	Beraskoitze
Alña	Agnaga

II. 3. 8. c. Esate baterako:

Ez	Bai
eskina	izkina
sako	zaku
konparazio	gonbarazio, gomarazio
korriente	korronte
espiritu	izpiritu

Ikus honi buruz Batasunerako Bidea (Bilbon irakurria, 1958-XII-3); eta ene izkribu haren oinarri izan zen Mitxelena-ren Las antiguas consonantes vascas; baita geroko Fonética Histórica Vasca delakoa.

II. 3. 8. d. Oso gogoangarria da irizpide hau Euskal Herriko leku-izendegiari buruz: La Reina (=Larraina), Ibarla (=Ibarrola), Descarga (=Ezkarraga), Las Barrietas (=Olabarrieta), Gallarta (=Gallarreta). Aspaldidanik pentsatzen dut, hildo beretik baina gaurkoz frogakaririk gabe, (La) Arga ez ote den Laharraga, eta

II. 3. 8. e. Hitz anitzetan, erdal etorkikoetan gehienbat baina horietarik kanpo ere bai, maiz aurkitzen da hitz buruan honelako aldaera: *b-*, *d-*, *d-* / *p-*, *t-*, *k-*; orobat hitz barruan, / eta *n*-ren ondoren. Hobestekoak dira, ene ustez, hori izan baita inoiz euskararen isuria, *bake*, *barkatu*, *bekatu*, *bike*, *daratulu* (-uru), *dolare*, *dorre*, *gapirio*, *gerezi*, *gapelu*, eta abar, *p-*, *t-*, *k-*-dun kideen aldean; era berean, *aldare*, *denbora*, *jende* -*mentu* hobe *altara*, *denpora*, *jente*, -*mentu* baino. Hori, jakina azkenekoak txit zabalduak ez daudenean: ezin has gaitezke berriz *baradizu* edo *dipula* idazten.

II. 3. 8. f. Aldaera sailak (sail luzeagoak edo laburragoak, baina sailak baitira beti) luzaz eta banan begiratu behar lirateke: oraingoz ez dugu gehienetan oinarririk aski erabakiak hartzeko: bilduak eta sailkatuak daude zenbait liburutan (neronen FHV-n, esaterako, bestetarako egin banuen ere). Horrela *honek/hunek* eta horiei dagoztenak, *bertze/beste* (*uso*, agian, aukeratzekoa litzateke *urzo*-ren kaltetan), etc., batez ere, antzinako -*n*- batek sortu dituen itxuraldatze ugariak: *ardao*, *ardo*, *arno*, etc., *liho/liñu*, etc., -*ai*(*n*); -*ae*, -*ai*, -*ain*; *oi*(*n*), -*io*, -*u*; -*ino*(*e*), -*io*, -*ione*, (*n*) ehor/*inor*, eta beste hainbeste.

La Rioja Larreola. Honetzaz guztiaz, jakina denez, Euskaltzaindiko teknikoek eman beharko dute azken hitza.

11. 3. 8. f. Honek, honen... / hunek, hunen... arazoa ez dago oraindik ofizialki erabakirik. Halaz ere, Bizkaiko aunek saila hon-sailaren alde mintzo ote da? Villasantek bide horretatik jo du berriki (La Declinación del Vasco Literario Común, 76): honek, honi, honen, honentzat... Hontan/honetan bikotean, zein hauta? Joera ahul bat nabaritzen bide da honetan (-e-kin, alegia) saila-ren alde; baina Villasantek honela idatzi ditu horrelakook: hon(e) tan, hon(e)tako,...

Hirugarren erakuslean, berriz, ez dago horrelako arazorik: hark, hari, haren, harentzat, harekin, hartzaz / hartaz, hartako, hartatik...

Pluralean, jakina denez, badugu hautakizun bat. Euskaldun klasikoek hauk/hauek, horik/horiek eta hek, haik/haiek berezten zituzten:

<i>hauk joan dira</i>	/	<i>hauek ekarri dute</i>
<i>horik etorri ziren</i>	/	<i>horiek saldu naute</i>
<i>haik ikusi nituen nik</i>	/	<i>haiek ikusi ninduten ni</i>

I. Berriatuaren gidaritzapean, berezketa zahar horri eustea-ren aldera jo dute Anaitasuna-koek eta idazle gazte batzuek. Euskaltzaindiak berak, arte horretan, ez du bere iritzia eman; eta bi idazkerak ontzat eman daitezke beraz gaur gaurkoz.

II. 3. 8. g. Bazter euskalkien forma bereziek esku argala dute besteen aldamenean: (*errazoe*), *arrazoia*, *arrazoin*, *arrazio* eta *arrazu*-ren hauzia bakun daiteke Zuberoako *arrazu* kenduaz (Nafarroa garaiko *arrazio* ere bai, ez baitu hedadurarik aski euskal irakurgaietan). Badirudi, beraz, bazter euskalki horiek makurtu behar luketela zenbait alditan erdikoan alde, hala nola hitz haue-
tan: *barri*, *ultze*, *ukuzi*, *bühür* (*bior*), *sento* (*sonto*), *uzen*, etc. / *berri*, *i(l)tze*, *ikuzi*, *utzi*, *bihur sendo*, *izen*, etc.

II. 3. 8. h. Bazterrekoak bat datozenean, berriz, indar gehia-
go dute erdikoek baino: *burdina*, *adibidez*, hobe Gipuzkoako *bur-
ni(a)* baino.

II. 3. 9. Nolanahi den, hots berezkuntzaren bat zenbait es-
kualdetan galdua denean (*z/s* Sartaldean, *r/rr* Zuberoan, *a/e*, *i*
eta *u*-ren ondoan, han hemenka, etc.), horko idazleek ere ez lu-
kete baztertu behar izkribuz ahoz egiten ez duten berezkuntza.

Villasantek, halere, bere Declinación delakoan (XIV. kapituluari) puntu hau aipatuz ere, berezpiderearen kontra jotatuz proposatzen du deklinabide batua: hauek, hauek (77) eta haiek, haiek (79).

Maila honetako puntu bat garbitu bide du sahetsetik, ordea, Arantzazuko Txostenak: batzu (pas.) / batzuek (act.) elkarren ondoan ematen baititu. Berezketa hori, bestalde, bizirik dago Iparraldeko euskalkietan:

batzu joan dira / batzuek erran dute
lagun batzu galdu ditut / etsai batzuek galdu naute

II. 3. 8. g. Formarik zaharrena zein den ezin jakinik (zaharrena bazterretan baitaude eskuarki), ulergarriena eta erdikoena hartzen da Euskara Batuaentzat.

II. 3. 8. h. Formarik zaharrena bazterretan bilatzerakoan, bakar bat aurkitzen da bi muturretan; erdialdeetan, berriz, forma horren antzeko bat bai, baina lardazkaturik. Inoiz bat euskalki guztietakoa izan delakoan, horretara, bazterretakoa hartzen da Euskara Batuaentzat. Txostenak, hiztegiak mintzo, burdina/burni bikotea argitzen du, burdina aukeratuz. Ezaguna da ere urtarrila (S, L, B) / ilbeltza (G) kasua.

Fonetikaren mailan eta morfologian argi-iturri aparta izango dira guretzako xiberera eta bizkaiera.

II. 3. 9. Bide hauxe hartu da espanyeraz, esate baterako; hizketaren mailan v/b bikotea ez da gaur Balearietan baizik berezten. Halaz ere, denek izkiriartzen dituzte burro, beber baina vaca, vivir.

II. 3. 10. Erdararikako hitzetan ageri da nagusi, bestetan baino areago, nahaspila larria. Bi arrazoigatik, noski. Etorki bereko bikoteak (hirukoteak, etc.) maiz ditugulako (*arima/anima, goilare/kutxare, kanpare/kanpara, zeinu/sinu*, etc.), eta berdintsu zaiolako zenbaiti, arrotzak direlakoan, hitz horiek batera nahiz bestera erabili, euskal hiztegieta ere ez baitira sarritan agertzen.

II. 3. 11. Hitz horiek, ordea, besteak bezain euskaldunak dira eta besteak bezain premiazkoak ditugu. Forma ere ongi erabakia behar dute, bada, izan, ez nolana hiko, xehetasun guztietan: azken *-a* berezkoa duten ala ez, bukaera *-o* ala *-u* den (*artikulu, minutu* baina *katoliko, soldadu/-o*), ala *z*-rekin idatzi behar diren (*zopa, ez sopa, zaku, ez saku* edo *sako*, etc.).

II. 3. 12. Beharrezkoa dugu, bederen, hiztegitxo bat, ia ortografiarekikoa huts hutsik, nahitaezko badu ere hitzen esan nahia laburzki adieraztea, zertaz ari den jakin dezagun. Orain idazten diren euskalkiak kontuan edukitzekoak dira, noski, batasun osorik ez duguino eta, euskara idatzia duenez gero oinarri, zenbait idazle hautaturen hiztegiaren gain eraiki behar litzateke.

II. 3. 13. Oroit gaitezen beti euskalkiak gero eta gehiago bereizten ari zaigun mugaz, batez ere hiztegi aldetik. Nahiz Lapurdikoa, adibidez, Giputzaren kide hurbilagoa izan hizkuntzalari baitentzat Bizkaitarra baino, maiz aski baterago gatoz hitzetan Giputz-Bizkaitarrak Giputz-Lapurtarrak baino, erdal giro batean bizi garelako Hego-aldekoak eta bestean Iparraldekoak.

II, 4. Hitz berriak

II. 4. 1. Hizkuntza bizia hitz berrien premian da beti: bere baitarik sortzen ditu batzuetan, besterengandik hartu besteetan. Bi bideak zilegi eta beharrezko dira eta nork taxutuko ditu alde aurretik bakoitzaren neurria eta mugaz? Euskaltzaindiak behinola

II. 3. 10. Euskal fonetika legeak segitzen dituzten hitz-pleguak onartu beharko lirateke, ene ustez (arima, gartzela, mainu, gatu, mandil); erdal fonetikari nagusitu ez zaizkion pleguak baztertuz (anima, kartzela, katu, bainu, bandil).

Arantzazuko Hiztegi Batuan, ordea, ez da irizpide hau beti errespetatu (boltsa, familia, kalamu, aurki ditzakegu, moltsa, famelia, galamu-ren ordez).

II. 3. 11. -a itsatsiari buruz, baditugu gaur hitz-lerrokada segurua. -o/-u zalantzari buruz, ordea (kaso ala kasu? banko ala banku?) umezurtz eta Euskaltzaindiaren zai gagoz.

II. 3. 12. Xede honetan prestatu zen Arantzazuko Hiztegi Batua (bi mila hitz), inolako itzulpenik gabe beren hartan.

II. 3. 13. Erdarakada berriak ontzat emanez gero, euskaldunen arteko elkar-ulerketa hondatzen dugu, Hegoalde eta Iparraldekoen arteko hizkera-hesiak gotortuz: eskritore/ekriben, alambre/fildefer, erretratu/portreta, gastu/fresa, arrozkonletxe/riole, huelga/greba. Badago horretan presa duen arazo bat.

II, 4. Hitz berriak

II. 4. 1. Erdara gure herriaz jabetu ala, euskal atzizkiak eta aurrizkiak egokiro erabiltzeko dohaina agortzen ari zaigu: antzua da hizkuntza aurrerakoan, ez baita bere buruz eta barnetik ezer berririk sortzeko gauza. Deklinatzen eta aditz-jokatzen gauza ezin

esanak honetarako bakarrik balio zuen: ez dagoela hitz berririk sortu beharrik adierazteko euskal hitz zahar-jatorrak, erdaratika-koak direlakoak, baztertzeko asmoz.

II.4.2. Euskal hitzak sortzean, eta nornahik sortzen ditu mintzatzean, gogoan eduki dezagun beti, premia gainera, gure hizkuntzaren moldea, beti izan baitugu horretarako erraztasuna, hitz elkartzearen bitartez, batez ere. Noraezekoa du hizkuntzak sor-iturri horrek bizirik iraun dezan, bere izatean iraungo baldin badu.

II.4.3. Hitz elkartze berrietan, eta orobat zaharren artean hautatzekoan, bi indar ari zaizkigu beti lanean. Eredu zaharrak, batetik, eta analogia delakoa, bestetik: *luze*-k, antzinako patroari segituaz, *luza-tu*, *luza-ro*, *luza-mendu* eta abar eskatzen du; analogiak, berriz, kidea kidearekin daramala, *luze* nonnahi agertzea

nabarmenagoa da gure gurasoek eta aiton-amonek guk baino aisa hobeki egiten zutela. Nor harrituko, beraz, hitz berrien moldakuntzan hutsaren hurrena garela aitortzean?

Euskaldunen euskal sena kamustu ala, hitzak euskaraz sortzeko joera ahuldu eta erdaratik barra-barra hartzekoa gotortu egiten dira. Gaur, beraz, erdalkuntza betean barrena abiaturik, hitz-urritasuna, euskaldun ezikasien artean batez ere, erdarara joaz konpondu nahi izaten da.

Gertakari hau oso nabarmen dago, esate baterako, leku-izen berrien pretaeran: gaur arte jakin bagenuen ere, gaur ez daki herri xeheak, jakin, euskal morfologiaren erregelak nola erabili izan diren mendeetan zehar.

Bide errazena, hitz batez, beharrik ere gabe erdaretara jotzea da, euskarak atzizkizko hizkuntza delako hitz berriak sortzeko dituen gaitasunak ahaztuz. Erosoago zaigu, jakina, enñamendu hitza hartzea, irakaskintza hitzaz jabetzea baino. Bigarren hitz honek, ordea, ez dio lehenengoari ezertan zorrik, eta erdararen laguntzarik gabe osatua da. Zergatik arbuatuko, beste adibide bat emateko, eraskin hitza, erdal apendiz edo onartzeko?

II. 4. 2. Hizkuntzaren egiturak eta moldeak ahoz eta tradizio-bidez ez datozkigunez gero, nahi-ta-nahi-ez ikasiaz lortu beharko dugu galdutako euskal sena.

Pentsalari hitza asmatu zuenak, gomarazio baterako, hoberik egingo zukeen asmaketan hasi baino lehenago Azkueren Morfologia ikasi balu. Gauza bera esan genezake erail delakoaz, eta beste anitz aldrebeskeriaz.

II. 4. 3. Esate baterako:

<i>lore</i>	<i>lorategi</i>
<i>maite</i>	<i>maitagarri</i>
<i>gozo</i>	<i>gozatu</i>
<i>baso</i>	<i>basamortu</i>

nahi luke. Gehiegizkorik gabe, nik uste, lehenbiziko joerari eusten ekin behar genuke eginahalean, oraingo isuriak bestera baikaramazki.

II. 4. 4. Kultura gaietan hartzaile —bestearen zordun, beraz— garenez gero, bidezko da, noski, hiztegian ere hartzaile eta zordun agertzea. Gogoetak geurok sortu bagenitu, ez genuke, gabiltzan bezala jakite gauzetan eta, beste hizkuntzetan sortu dituzten hitzak itzuli nahian ibili beharrik. Gauden gaudenean, ordea, maiz nabaritzen dugu premia hori. Badu euskarak hitz sorbide ugari, baina baita ere huts nabarmen bat bederen aldameneko hizkuntzen ondoan. Ez dugu (*des-* eta horren antzekoren bat edo beste kenduz geroz) aurrizkirik, latinezko *ad-*, *ab-*, *co(n)-*, *de-*, *dis-*, *ex-*, eta gainerakoen indarra bihur dezakeenik. Erremedio bat baino gehiago izan dezake huts horrek, baina ongi pentsatu behar litzateke gerora gabe nola joka.

II. 4. 5. Bestetariko hitzak lehen hartu ditugu, eta ez dago beste biderik, aurrera ere. Hitz horien itxuraz, ordea, bi iritzi dabilta gure artean: itxura hori, etorkizkoa alegia, gorde nahi lukete batzuek eginahalean, frantsesaren arabera edo, eta itxura aldatzea, xinpletzea, gogokoago dute besteek, gaztelaniaren arabera.

II. 4. 6. Nik, egia esan, lehen bidea hartuko nuke arras ikasientzat ari bagina, baina ez da hori gertatzen. Xinpletasunera joko nuke areago, edo bide erdira behintzat, *y*, *kh*, *th* (*psykholo-gia*, etc.) eta gisa horretako idazkerak baztertuaz.

II. 4. 7. Horiek, noski, izen propioetan behintzat gorde behar lirateke (orobat, *c*, *qu* eta antzekoak). Beste hizkuntzetako izenen

Axaleko soegileak atzerakoikeria soma dezake beharbada Txostenak proposatzen duen jokabidean. Gauza bat ez da ahaztu behar, ordea: azkeneko bi mendeetan batez ere euskara ahultzen eta galtzen ari dela: bai hedaduraz, bai barne-muinez. Eta euskara bizi, mardul eta euskaldunaren legeak bilatu nahiz, hortaz, atzera begiratu behar dugula. Ongi aztertuz gero, bestalde, analogia askotan, erdarakadetan bezala, erdal logika izkutuaren jarraipideari ustekabean ematen zaion bedeinkazioa baizik ez dago.

II. 4. 4. Hitz berrien prestaeraren mailan, askoz hobeki ezkontzen omen da euskal sena germaniko joerekin, frantses edo espainolarekin baino. Hori diote, besteak beste, gure Kruttwig-ek, Mendizabalek eta bestek. Joxe Azurmendik bide horretatik jo du bere hitz moldaketan; eta zer egina franko legokeela dirudi.

Gure aurrizkiez gain (bir-, arra-, ez-), Azurmendik aurrizki gisa erabili du kontra hitza; eta Lhandek bere hiztegian zekarkien hitz-dozena ugalduz, kontrajarri, kontraesan, kontraispilatu, eta abar, moldatu ditu. Gauza bertsua egin du gain eta azpi hitzak aurrizki gisa erabiliz.

Txostenak dionez bideren batzu bilatu behar lirateke azkar jokabide horretatik.

II. 4. 5/6. Betidanik bide dagoz gure artean bi joerok.

Kruttwig-ek, Leizarraga-ren hildotik, Europako hizkuntza askoren bide berbera jarraitzea nahi luke, batera jakintza-bidea delako: psikologia, kybernetika, thermodynamika, eta abar. Arantzazuko Txostenak, berriz, Axularren hildotik, euskaltzale askoren irizpideari atxikiz, erraztasunaren bidea proposatzen du eta, horrekin batera, ahalik eta gehienik hitzen euskalkuntzarena: erritmu, esate baterako, eta ez rythmo.

II. 4. 7. Erdal izenen idazkerak presa larriegirik ez badu ere, euskal izenenak handia du.

transkripzioa (letra berak usatzen ez dituzten hizkuntzetakoa) erabaki beharko da egun edo bihar, baina ez dugu hori lanik pre-sakoena. Euskal izenak berak nolakoak diren erabaki eta irakatsi behar genuke aurrenik.

II. 4. 8. Hitzei eta izenei dagokienez ez deritzat ongi mugaz haraïndikoez egiten dutenari: *Mozku*, *zozializta* eta horien gisa-koak idazteari. Hor aho hizkuntza (frantsesa) dabil nagusi hiz-kuntza idatziaren eta batasunaren kaltetan.

II. 4. 9. Nik bidezkotzat aitortuko nuke erdaratikako hitz be-rrietan *v* gordetzea (eta kontsonante multzoak aldatu gabe uztea, nahiz ez zorrozki agindu: *vektore*) eta *-logia* azken buruz dutene-tan eta antzekoetan, *g* gordeko nuke, bakoitzak bere erara esan dezan: *jeologia*, etc., hobeak lirerateke belarriarentzat; ez, ordea, begientzat. Eta hizkuntza idatzia begiek jasotzen dute bestek bai-no lehenago.

II, 5. Morfologia

II. 5. 1. Hemen morfologia diogunean, forma hutsez ari ga-rela adierazi nahi litzateke, ez formen balioez.

II, 52. Bi sailetan bereizi ohi da, gure gramatikan, morfolo-giaren eremua: izen jokoa, deklinazioa, batetik, eta aditz jokoa, konjugazioa, bestetik.

II. 5. 3. Izenari buruz, Baionako erabakietan hain gogoan du-ten bereizkuntza guk ere gorde eta indartu behar dugu, betida-nikakoa eta alde guztietakoa denez gero: erabilbide bat duela

J. M. Satrustegiren bitartez urrats garrantzitsu bat eman du Euskaltzaindiak, eta badugu, Euskaltzaindiak onartua, pertson-izendegia (Ikus V. 4 kapitulua).

Leku-izenen lerrokada osoa prestatzen ari da orain Euskaltzaindiko beste batzorde bat. Bere lanen fruitua eman artean, zilegi bekigu irakurlari 1963-1964 urteetan Baionako Euskal Idazkaritzak prestatu zuen toki-izenen lerrokada, hoberik ezean, eskaintzea (Ikus V. 3 kapitulua).

II. 4. 9. Birjina (ez virgina) proposatzen zaigu; baina vektore (ez betore). Kasu askotan zaila izango da hautakizuna: theologia/teologia/teolojia, philosophia/filosofia, teknika/teknika, eta abar. Puntu hau zail da bere horretan xuxenhi ulertzen, eta argitu eta osatu beharra dagoela garbi dago. Non hasten da hitz berria? Bertute bai, virtute ez; baina, bitamina ala vitamina?

II, 5. Morfologia

II. 5. 1. Gauza bera liburu honetan ere. Atzizki bakoitzari dagokion balioaz jabetzeko, ikus Azkueren Morfologia.

II. 5. 3. Ikus honi buruz III. Kapitulua. Lehenengo lerroa, jakina, mugagabe edo indeterminatu horri dagokio; bigarrena mugatu-bakarra edo singularra da, eta hirugarrena mugatu-anitza

izenak mugatzailearekin doanean eta bestea, oso bestea gero, mugatzailerik gabe dagoenean. Hori baita gure artean, Gipuzkoan batez ere, idazle berriek ahantzi dutena: *zenbait gizon, edozein lekutan, bi mendiren erdian, zein ikaslek, ez du begik ikusi*, eta abar, alegia.

II. 5. 4. Horretarako, nahi ta ez, beharrezkoa da hitz batek azken buruan daraman -a berezkoa duen ala erantsia jakitea. Eta duda-mudakoak ere badirenez gero, banan banan agertu behar lukete dagokien itxuran euskal hiztegi batean.

II. 2. Morfologia

edo plurala. Oraindik ere deklinabidearen hirukuntasun honen berri ez duten batzuek gaitzeko kritikak botatzen dituzte Euskara Batuaren eta Euskaltzaindiaren kontra...

Nahasketarik handiena, behin eta berriz azaldu denez, Indeterminatuaren eta Pluralaren artean gertatu ohi da. Ikus, honi buruz, Larresoro-ren Sustrai Bila; edo, Baionako Biltzarra prestatzekotan, Euskal Idazkaritzak 1964an zabaldu zituen txostenak.

II. 5. 4. Gaurko gipuzkeraz batez ere, oso ohitura handia dago hitzen azkeneko -a, nahiz hitzaren parte izanik (-a «organiko» edo itsatsia) artikulutzat jo, eta kentzeko. Esate baterako: gauz bat entzun daiteke, elizera joan, ez dago kabirik, bi anai gera, eta abar (gauza bat, elizara joan, ez dago kabiarik, bi anaia gera, esan beharrean). Eta esan bezalaxe idatzi ohi dute bertako idazle batzuek.

Euskara Batuaz arduratzen diren euskulariek behin eta berriz aipatu dute puntu hau (ikus Alfabetatze Taldeen Lehen Urratsak, 36-39; Villasante-ren La Declinación del vascuence literario, 37-44; edo Larresororen Sustrai Bila).

Hitz batzuen ebakidura gauza ageria da: ama bat 'esaten da (ez am bat); haga bat (ez hag bat); ahizpa bat (ez ahizp bat). Beste kasu batzutan, ordea, zalantzazkoa gerta daiteke hitzaren amaia.

Hona hemen, hitz-amaiaren arabera taldekaturik, Arantzazuko Hiztegi Batuan onartu diren -a itsatsiak (dudarik ez dutenak ez ditugu ematen):

-la / *habaila, abantail(a), arbola, axola, bala, beila, bela, bola, bonbil(a), erregela, eskola, ezkila, gartzela, gela, kaiola, kamamila, kandela, kukula, maila, makila, okela, ola, pila, sakela, sala, sugandila, teila, tipula, zola.*

-rra / *amarra, atorra, barra, ferra, gerra, ginarra, kabarra, kitarra, marra, zerra.*

edo gurea (Gurea) eta behintzat harturik behintzat, Baionan izenaren gainean erabaki zutenari. Dudakoenak, neure ustez, hauek dira: *mendietatik* pluralean, *tarik* aipatu gabe; bizidunetan, *-gank* *baitan* (askaturik idatzia) behar luke aldamenean (*-gandik*, *baitarik*, eta abar), biak zilegi direlarik. Bizkaieraz, jakina, *-gaz* arras legezkoa da, beste eskualdeetako *-rekin*-en ordezko.

II. 5. 5. Ongi deritzat, erabat harturik behintzat, Baionan izenaren gainean erabaki zutenari. Dudakoenak, neure ustez, hauek dira: *mendietatik* pluralean, *tarik* aipatu gabe; bizidunetan, *-gank* *baitan* (askaturik idatzia) behar luke aldamenean (*-gandik*, *baitarik*, eta abar), biak zilegi direlarik. Bizkaieraz, jakina, *-gaz* arras legezkoa da, beste eskualdeetako *-rekin*-en ordezko.

II. 5. 5. Ongi deritzat, erabat harturik behintzat, Baionan izenaren gainean erabaki zutenari. Dudakoenak, neure ustez, hauek dira: *mendietatik* pluralean, *tarik* aipatu gabe; bizidunetan, *-gank* *baitan* (askaturik idatzia) behar luke aldamenean (*-gandik*, *baitarik*, eta abar), biak zilegi direlarik. Bizkaieraz, jakina, *-gaz* arras legezkoa da, beste eskualdeetako *-rekin*-en ordezko.

II. 5. 5. Ongi deritzat, erabat harturik behintzat, Baionan izenaren gainean erabaki zutenari. Dudakoenak, neure ustez, hauek dira: *mendietatik* pluralean, *tarik* aipatu gabe; bizidunetan, *-gank* *baitan* (askaturik idatzia) behar luke aldamenean (*-gandik*, *baitarik*, eta abar), biak zilegi direlarik. Bizkaieraz, jakina, *-gaz* arras legezkoa da, beste eskualdeetako *-rekin*-en ordezko.

II. 5. 5. Ongi deritzat, erabat harturik behintzat, Baionan izenaren gainean erabaki zutenari. Dudakoenak, neure ustez, hauek dira: *mendietatik* pluralean, *tarik* aipatu gabe; bizidunetan, *-gank* *baitan* (askaturik idatzia) behar luke aldamenean (*-gandik*, *baitarik*, eta abar), biak zilegi direlarik. Bizkaieraz, jakina, *-gaz* arras legezkoa da, beste eskualdeetako *-rekin*-en ordezko.

II. 5. 5. Ongi deritzat, erabat harturik behintzat, Baionan izenaren gainean erabaki zutenari. Dudakoenak, neure ustez, hauek dira: *mendietatik* pluralean, *tarik* aipatu gabe; bizidunetan, *-gank* *baitan* (askaturik idatzia) behar luke aldamenean (*-gandik*, *baitarik*, eta abar), biak zilegi direlarik. Bizkaieraz, jakina, *-gaz* arras legezkoa da, beste eskualdeetako *-rekin*-en ordezko.

II. 5. 5. Ongi deritzat, erabat harturik behintzat, Baionan izenaren gainean erabaki zutenari. Dudakoenak, neure ustez, hauek dira: *mendietatik* pluralean, *tarik* aipatu gabe; bizidunetan, *-gank* *baitan* (askaturik idatzia) behar luke aldamenean (*-gandik*, *baitarik*, eta abar), biak zilegi direlarik. Bizkaieraz, jakina, *-gaz* arras legezkoa da, beste eskualdeetako *-rekin*-en ordezko.

II. 5. 5. Ongi deritzat, erabat harturik behintzat, Baionan izenaren gainean erabaki zutenari. Dudakoenak, neure ustez, hauek dira: *mendietatik* pluralean, *tarik* aipatu gabe; bizidunetan, *-gank* *baitan* (askaturik idatzia) behar luke aldamenean (*-gandik*, *baitarik*, eta abar), biak zilegi direlarik. Bizkaieraz, jakina, *-gaz* arras legezkoa da, beste eskualdeetako *-rekin*-en ordezko.

- ta / kopeta.
- tsa / baltsa, boltsa, lotsa, saltsa.
- txa / bortxa, kutxa, mitxa, (t)xarrantxa.
- tza / arantza, arrau(l)tza, balantza, baratza, dantza, heriotza, esperantza, giltz(a), ontza, segurantza.
- na / birjina, borrai(n)a, burdina, dupina, erregina, estre(i)na, gaztina, gona, grina, imajina, intziri(na), irrintzi(na), kamaina, kana, labaina, lami(n)a, magi(n)a, maina, makina, sardina, (t)xilina, zigoina.
- sa / arrosa, kausa.
- xa / toxa, xixa, urrixa.
- za / arraza, aza, boz(a), eliza, gauza, geriza, geza, lauza, mataza, meza, plaza.
- ea / harea, balea, kate(a), ordea.
- oa / hegoa, koroa, orroa.
- ua / kua.
- ia / (sail honetan egiten dira hutsik gehienak)
habia, agonia, atxakia, alegia, animalia, anaia, antsi(a), egia, errabia, erromeria, familia, fantasia, feria, furia, gazteria, grazia, loria, ideia, inbidia, kontzientzia, laia, malezia, peria, premia, tirria.

II. 5. 5. Baionako Biltzarrean bertan -tatik horrekin batera -tarik onartzea proposatu zuen P. Laffittek; baina, batasunik osoena bilatu nahiz, bat bakarra onartu zen.

-gaz/-kin atzizkiez semantika berezketa bat egin nahi izatekotan, beharrezkoa litzateke Azkuek aipatua duen desberdintasunaz oroitzea (Morfología Vasca, 321-322).

Diptongoei buruz, dena dela, II. 2. 6 f puntuan azaldu dugunez, aldatu egin da Baionako Erabakia. -i letraz bukatzen diren diptongozko hitzak (zelai, hodei, hidoi), bokalezko hitzak bezala (mendi, seme bezala) deklinatzen dira; eta -u letraz bukatzen diren diptongozko hitzak (gau, letrau), -aw eta -ew idatziko balira bezala eta, hortaz, haran, gizon sailen arabera.

II. 5. 6. Instrumental delakoa, nik uste, gordetzen saiatu behar genuke. Hor. formaz kanpora gabiltzalarik, adierazi behar litzateke *ezpataz jo*, adibidez, *ezpatarekin jo* baino garbiago dela: orobat, eta are gehiago, *ezpataz jo* eta *ezpataz* (= *ezpataren gainean*) *mintzatu* berdin esan eta esaten dela kasu hori bizirik zeukaten eta daukatenen artean.

II. 5. 7. Gogoan hartu eta eduki behar dugu, nahiz izenaren deklinabidea argi xamar dagoen, istilu larriak ditugula oraindik izenorde edo izen ordainekin. Erakusleak aipatuko ditut (*hau, hori, hura*, eta horien ondorengoak) gai honetan dauzkagun nahasketen oroigarri.

II. 5. 8. Goaz aditzera. Oraingoz, egia esan, ez zait iruditzen batasuna irispidean dagoenik. Forma-kontu hutsean ere, alde gehiegi dago batetik bestera: batzekotan, berea utzi beharko lukete askok, amore eman eta besterenera makurtu. Ez diot, ordea, horrenbestez, gauzak bertan behera utzi behar ditugunik. Zenbait presta lan eskura behar genituzke alde aurretik:

II. 5. 8. a. Euskalki bakoitzeko (lehen aipatu ditudanetakoak edo) paradigma osoak. Baditugu, zatika eta apurka bederen, horrelakoak, baina astiro eta ongi miratuz aztertu behar genituzkeenak.

Loturazko -r- eta -e- letrak, Baionako Biltzarretan erabaki zen bezala, Indeterminatuan ez bestetan agertzen dira eskuarki.

Singular eta Pluralean, berriz, Baionako Agirian eman ziren hiru erregelari arabera moldatzen dira bokal-erasketak. (Ikus III. Kapituluak).

II. 5. 7. II. 3. 8 f puntuan esan dugunez, Euskaltzaindiak ez du arazo honetzaz bide bakarrik hautatu. Villasante, halere, bere buruz, bide bat hautatu eta proposatu digu erakusleen deklinabide batuarentzako (ikus La Declinación del V. L. C., XVI. kapituluak).

II. 5. 8. Liburu honen laugarren kapituluari agertzen da, xeheki, aditz batuaren eginkizuna gaur zertan den.

Aditzaren arazoa, horrela, funtsean bederen, konpondutzat eman daiteke eta eman behar da.

II. 5. 8. e. Infititiboaren eta partizipioaren artean dagoen diferentzia gauza nabarmena eta ezaguna da, batzuek oraindik erreparatu ez badute ere; eta behin eta berriz azaldua (ikus Sustrai Bila, esate baterako).

Bi denbora mota bereziki ditu gaurko euskarak: kondaira-ri dagokion denbora (Kondairan gertatu direnena), eta kondairaren mailan obratu ez dena. Lehenengoari partizipioa datzeko; bigarrenari infinitiboa.

II. 5. 8. b. Paradigma horietan, hautatzea merezi duten formak izan bitez beti, ahal delarik, beste euskalkietakoetarik guxien saihesten direnak: *ditu(z)*, ez *dauz*, *gaitu(z)*, ez *gauz*, Bizkai-aldean, etc. Gipuzkoako (ez Gipuzkoa osoko, ez hurrik eman ere) hitano bitxia (*natxegok*, etc.) noski, zeharo baztertze-koa litzateke.

II. 5. 8. c. Zahar eta berrien artean hautatzea ez da erraz, baina forma zaharrari, euskal literaturan aspaldidanik erabiliari, begiramena zor zaio beti. Berriari berea ematen zaiolarik ere, arestiko berrikeriak (gure arteko *zetozten* eta) salatu behar gemituzke, hobe ustean dabiltzanak hontura daitezen.

II. 5. 8. d. Aditz sistema ere, denboren balioa, ez da berdina alde guztietan, berdintsua izan arren. Gai horretan, ordea, itsu itsuan gabiltza, nor bere euskalkitik irten bezain laster. Zenbait bereizkuntzari iraunerazten saiatzea alferlana litzateke, agian, baina, halarik ere, ez litzateke hori beti ihardunbide zuzena. *On da* eta *on litzake*, adibidez, ederki bereizten ditugunez gero, zergatik ez gorde, galduxe dugunok, *egin dezake* eta *egin lezake*-ren

sartu da / etorri zen / harrapatu zuten / ez zuten saldu /
ez nau barkatu / itzuli dira / ez zara ezkondu

baina, era berean:

sar daiteke / etor bedi / harrapa zak / ez zazu etxea sal /
barka gaitzala / itzul hadi / ez zaitez ezkon

Funtsezko liferentzia hau bizkaieraz galdu da gehienik, eta ez oso aspaldian; eta Gipuzkoan ere franko. Gainerako euskalkietan bizirik dago. Eta gipuzkeraz ere oso bizirik iraun du orain-tsu arte: (irakur Asteasuko Agirre edo G. Arrue, esate baterako)

Bidezkoa da, beraz, horri eustea.

(Berezketa sakonagoa izan zen XVI. mendean. Ikus Sustrai Bila II; baita Lafon-en Système du verbe basque au XVIème siècle ikertzapen aparta).

II. 8. Jokin

artekoa (*dai(ke)/lei(ke)*, *diro/lilo*)?

II. 5. 8. e. Aditza darabilgunean, beharrezkoak ditugu, gero eta gehiago, adizkiez gainera, «izenkiak» ere, hala nola *sar*, *sartu*, *sartzen*, etc. Lehenbiziko biak honelatsu erabiltzen dira bereizten diren lekuetan, eta usuario hori bizirik zegoen, nora-ezekoa ez bazen ere, bizkaiera zaharrean: *sar bedi*, *sar daiteke*, *sar dadin*, *iraul beza*, *iraul dezake*, *iraul dezan*, baina *sartu da*, *sartu behar du*, eta abar. Hori da, hain zuzen, batasunerako bidea, neure iritziz, baina, batasunera nahi ez dutenek ere ikas bezate, berderen, noiz kendu behar diren *-tu* eta *-i* horiek eta noiz utzi dauden daudenean. Nahasmendura goaz bestela, ez batasunera.

II. 5. 9. Ez letorke kalte handirik oraingoz, beste puntuetan bateratsu bagentoz, aditz laguntzaile molde bat baino gehiago usatzetik, Egizta baitaiteke aditz laguntzaile horiek isomorfoak edo direla euskalki bakoitzean, eta euskalki batetik bestera ere bai, beharrik: *diot*-etik *nion*-era pasatzeko era ederki erakutsiko genioke, buru hauste gogorrik gabe, oraingo makina kalkulatzailer bati, eta orobat *deutsat*-etik *neutsan*-era, eta *diot*-etik *deutsat*-era.

II, 6. Joskera

II. 6. 1. Buru honetan *sar* daitezke bai sintasisekiko bai estilistikarekiko hauziak: gramatika-formen balioa eta erabiltzeko moldea, hitz ordena, esaerak, etc. Hor, bestetan baino areago, oinarri hutsetan gelditu behar, handik aurrera urratsik egin gabe.

II, 6. Joskera

Arantzazuko Txostenak, irakurleak berak errepara dezakeenez, ez du joskerari buruz bide zehatzik proposatu.

Huts handiak eta ugariak egiten dira, ordea, euskal joskerari dagokionez. Baliteke, hain zuzen, maila horretantxe gertatzea desegokitasunik eta erdarakadarik larrienak: «Los erderismos más graves y frecuentes empleados por los escritores euskaldunes son, sin disputa, los que se refieren a la sintaxis». (Severo Altube, 1930).

Euskaltzaindiak besterik edo zehatzagorik eman artean, beraz, on luke irakurle ikasi-nahiak Altuberen Erderismos liburura

II. 6. 2. Bistan dago, nahiz batasunaren aldeko formak berak legezko duten itxuran erabili, ez garela euskaraz ari —euskara garbiz ez, behintzat— behar bezala ez badarabiltzagu. Halarik ere, euskara bizi delarik eta euskara bizi deino, ez du beti batean irauten eta ez du iraungo. Lege zaharrei eginahalean eustea da, noski, Euskaltzaindiaren eginbidea eta ez du amorerik emango ezinbestean baizik. Euskal autore gailenak ditu eredu eta, haien buruzko iritziak denborak gutxi edo gehiago aldatzen baditu ere, badu hor oinarri sendoa.

II. 6. 3. Maila edo mota bat baino gehiago daude euskara idatzian. Poesi mintzaera landua dugu aspaldidanik eta orain ere lantzen ari zaizkigunak baditugu; bide bat baino gehiago badugu sail horretan eta ez zaio inori debekatzen bide berrietan barrena abiatzea. Orobat esango nuke, hainbestean ez bada ere, elkar hizketari dagokionez, aho mintzaerari lotuago ageri den elkar hizketari: teatroak, ipuin-eleberriek erakutsi digute zer den eta zer izan daitekeen.

II. 6. 4. Euskaldunik gehienak, hoberenak ez badira ere, M. Jourdain-en antzera mintzatzen garenez gero izkribuz eta geure iritziak, zuzenak nahiz okerrak, elkar hizketarik gabe agertzen ditugularik, euskal prosa arruntaren izatea, egoera eta hutsbeteak aztertu nahi genituzke, «gramatikatasunean» landaturik baina «gramatikatasun» soilean oinak itsasten ez zaizkigularik.

II. 6. 5. Nolabait esan, bi errenteriar desberdin aipatzea zilegi bazait, askozaz ere hobeki zekien euskaraz Xenpelarrek nik baino. Xenpelarren hizkerak, haatik, hain egokia izanik, ez du netzat balio. Bestela eta erabatago esanik, sartaldeko hizkuntzetako prosa zenbait bidetan barrena ibiltzen ikasia eta trebatua da, latinaren ondotik, jakina, goragokorik aipatu gabe. Era berean, hainbeste ez bada ere, geure hizkuntza.

jotzea. Urteen buruan zenbait puntutan egileak berak «biguindua»,
Altuberen liburua dugu gaur bertan ere euskal joskerari buruz
inoiz argitara den osoena eta seguruenena.

tan izan daik, kultur...

II.3.7. Egun...

II.3.8. Euskal...

II.3.9. Hitz...

II. 6. 6. Ibilaldi horiek hizkuntza, edozein hizkuntza, arinago, zailuago, malguago bihurtu dute. Euskaldunok ez dugu, herri gaie-tan izan ezik, kultura berezirik: mendeko gara, kultura barruti ho-rretan bizi gara. Ezin izan dezakegu, beraz, askatasunik hizkun-tzaren aldetik: askatasun hori erdiets zitekeen VIII. mendean, XIII.an eta XVI.an ere bai oraindik, agian; ez, ordea, oraingoan eta are gutxiago hurrengoan. Latinaren, eta erabat sortaldeko hiz-kuntzen, kutsua geure bekokian daramagu. Aitor dezagun, onar dezagun, eta goazen aurrera bide horretarik.

II. 6. 7. Egungo prosa, gaiak bereizten ez duenean, ez da hizkuntza batekoa eta batena, nazio artekoa baizik: B. L. Whorf-ek «standard average European» deitu zuena. Euskal idazlerik gehienek ere ez dute bestela jokatu. Ezin bazter eta arbuia deza-kegu zor diegun hizkuntzaren lantzea, beti irabazle izan ez bagara ere.

II. 6. 8. «Euskal usaina», «euskal kutsua» deritzatena ongi dago, noski, euskal gaiak darabiltzagunean, Euskal herriko mendi giroa irakurleri sumarazi nahi diogunean. Hortik kanpora, ordea, badirudi ur garbiaren pare behar duela izan behar bezalako pro-sak: inongo usainik, kolorerik eta zaporerik gabea. Euskal kutsua badario, barren muinetarik dario, ez axaleko edergarrietarik.

II. 6. 9. Hitz ordenaz eta aurkitu diren legeak ez dira idazlea estekatzeko gateak, honen kemenak gehi ditzaketen lanabesak baizik, hitzen indar izkutua nabarmenduaz. Idazlearen eginkizuna erraz da adierazten, gaitz betetzen: hizkuntzari bere burua menderatuaz, hizkuntza menderatu, hizkuntz legeen lokarriak eta tra-bak, airea hegaztiarentzat bezala, sostengu eta laguntza bihur daitezten.